

Wstęp

Program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej został opracowany jako całość zgodnie z wymaganiami podstawy programowej zatwierdzonej przez ministra edukacji narodowej w *Rozporządzeniu z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej*.

Prezentowany program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w gimnazjum i w szkole ponadgimnazjalnej powstał w związku z reformą polskiego systemu edukacji. Zmiana systemu kształcenia wymaga od nauczycieli opracowania programów nauczania do poszczególnych przedmiotów, uwzględnionych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Niniejszy dokument uwzględnia treści umożliwiające poznanie problematyki przedmiotu, która ma coraz większe znaczenie w życiu społeczeństwa, a jednocześnie pozwalające na nabycie i doskonalenie umiejętności kluczowych, określonych w podstawie programowej. Nawiązując do zapisów podstawy programowej, opracowanej dla poszczególnych etapów kształcenia w jednym dokumencie, również program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa sporządzono w podobny sposób. Ułatwi to nauczycielom uczącym tego przedmiotu na poszczególnych poziomach edukacyjnych wgląd w to, czego uczeń nauczył się w gimnazjum, a z jakimi problemami spotka się w szkole ponadgimnazjalnej. Nauczycielowi szkoły ponadgimnazjalnej łatwiej będzie zaplanować badania diagnozujące umiejętności z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa.

Adresatami programu są w równej mierze uczniowie, jak i nauczyciele. Przy tworzeniu programu wzięto pod uwagę charakterystyczne cechy grupy wiekowej, która będzie odbiorcą programu, czyli młodzieży. Uczniowie na etapie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej przechodzą okres złożonych i burzliwych zmian anatomicznych oraz psychicznych – niezwykle istotnych z punktu widzenia procesu dydaktycznego. U młodzieży z tego przedziału wiekowego myślenie nabiera charakteru abstrakcyjnego, możliwe jest operowanie pojęciami i sądami, które z kolei umożliwia przewidywanie i planowanie sposobów rozwiązań. Rozwinięta pamięć logiczna sprawia, że zapamiętywanie przestaje być mechaniczne, a zaczyna opierać się na rozumieniu informacji.

Dla nauczycieli edukacji dla bezpieczeństwa, którzy uczą tego przedmiotu jednocześnie w gimnazjum i w szkole ponadgimnazjalnej, program może stanowić dokument o istotnym wpływie na organizację ich pracy dydaktyczno-wychowawczej. W jednym dokumencie programu edukacji dla bezpieczeństwa ujęto bowiem dwa etapy kształcenia. Łatwiej jest sprawdzić, jakie umiejętności powinny być opanowane przez ucznia na wcześniejszym etapie kształcenia.

Proponowany program stanowi próbę odejścia od nauczania podającego, ukierunkowanego na poznanie dużej liczby faktów, a zwraca się ku nauczaniu przez osobiste przeżycia, ćwiczenia praktyczne, rozwiązywanie realnych problemów. Program kładzie nacisk na środowisko lokalne, przygotowując młodzież do bycia aktywnymi członkami społeczności, zachowującymi jednocześnie indywidualność i niezależność. Stwarza warunki do przygotowania młodzieży do kierowania własnym życiem, podejmowania decyzji i ponoszenia za nie odpowiedzialności.

Program powinien być realizowany przez nauczycieli po studiach wyższych lub podyplomowych z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa (lub kończących studia wcześniej z zakresu przysposobienia obronnego). Aby realizacja proponowanego programu była skuteczna, ważne jest również zaangażowanie nauczyciela i jego pasja. Bez tego bowiem nie jest możliwe dokonanie zmian dotychczasowego nauczania młodzieży.

Część pierwsza programu – *Założenia procesu kształcenia i jego cele* – podaje informacje dotyczące miejsca i znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa w procesie kształcenia oraz wskazuje ogólne cele edukacyjne i wychowawcze, które powinny zostać osiągnięte w wyniku realizacji zadań edukacyjnych oraz pracy wychowawczej nauczyciela.

Część druga – *Charakterystyka programu* – zawiera krótką charakterystykę modułów wchodzących w skład programu oraz porównanie rozkładu treści zawartych w modułach programu na poszczególnych etapach edukacyjnych rozmieszczone w dwóch blokach. Blok pierwszy dotyczy gimnazjum, natomiast blok drugi – szkoły ponadgimnazjalnej.

Część trzecia – *Szczegółowe cele kształcenia i wychowania* – zawiera opis celów ogólnych i celów szczegółowych, które powinny być zrealizowane w poszczególnych modułach w kolejnych etapach kształcenia. W części tej omówiono także sposób realizacji umiejętności kluczowych zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

Część czwarta – *Treści nauczania*. Przedstawiono w niej treści kształcenia na poszczególnych etapach edukacji. Stanowią one uszczegółowienie podstawy programowej edukacji dla bezpieczeństwa, niezbędne do osiągnięcia założonych celów.

Część piąta – *Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w jakich program będzie realizowany* – przedstawiono tu wybrane informacje na temat planowania i organizacji procesu kształcenia oraz poruszono zagadnienie indywidualizacji procesu nauczania. Zaproponowane formy i metody pracy dadzą nauczycielowi szansę sprostania temu wymogowi.

Część szósta – *Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzenia osiągnięć ucznia* – zawiera podstawowe informacje na temat organizacji procesu pomiaru i oceniania osiągnięć uczniów. Opisane tu zostały propozycje ocen wraz z ich kryteriami. Zamiarem autora jest zwrócenie uwagi na wiele możliwości stwarzania sytuacji egzaminacyjnych oraz położenie nacisku na sprawdzanie praktycznych umiejętności ucznia.

Założenia procesu kształcenia i jego cele

Edukacja dla bezpieczeństwa jest obowiązkowym przedmiotem nauczania w zakresie kształcenia ogólnego na dwóch poziomach edukacyjnych: w gimnazjum i w szkole ponadgimnazjalnej. Ustawa o systemie oświaty oraz Rozporządzenie z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej określają cele edukacyjne i treści kształcenia edukacji dla bezpieczeństwa.

Obowiązek realizacji edukacji dla bezpieczeństwa nakłada *Konstytucja RP* w art. 5, w którym czytamy, że Rzeczpospolita Polska m.in. zapewnia bezpieczeństwo obywateli, oraz w art. 166 *Ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (DzU z 1967 r. nr 44, poz. 220 z późn. zm.; tekst jednolity: DzU z 2015 r., poz. 144), w którym zapisano: „Uczniowie gimnazjów, zasadniczych szkół zawodowych, liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników, z wyjątkiem uczniów szkół dla dorosłych, podlegają obowiązkowi w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa”.

Dla ucznia gimnazjum będzie to zupełnie nowy przedmiot, w którego ramach powinien zostać wyposażony w wiedzę i umiejętności przygotowujące go do spełnienia zapisów zawartych w podstawie programowej. W szkołach ponadgimnazjalnych uczniowie w sposób spiralny będą doskonalić umiejętności zdobyte w gimnazjum i poznawać nowe, dotyczące ratowania życia i zdrowia poszkodowanych w różnych sytuacjach urazowych. Uczniowie poznają także zasady funkcjonowania systemu obronności kraju, poszerzą zakres umiejętności dotyczących ochrony ludności i obrony cywilnej oraz zasady postępowania w przypadku wystąpienia zagrożeń czasu pokoju i w czasie wojny.

Głównym celem edukacji dla bezpieczeństwa jest przygotowanie młodego człowieka do działania ratowniczego i nauczanie go udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach urazowych oraz wdrażanie do świadomego uczestniczenia w życiu regionu i kraju na wypadek różnych zagrożeń.

Proces zdobywania umiejętności zakłada równoczesne kształtowanie u uczniów postaw społecznych opartych na takich wartościach, jak solidarność ludzka w obliczu zagrożenia, obowiązek niesienia pomocy potrzebującym i słabszym, powinność ochrony zdrowia własnego i innych ludzi, obowiązek przestrzegania prawa oraz poszanowania instytucji życia zbiorowego.

Lekcje edukacji dla bezpieczeństwa powinny uświadomić uczniom, jaką rolę będą odgrywać w społeczeństwie, motywować ich do przejmowania odpowiedzialności za podejmowane działania, zachęcać do dalszego rozwoju oraz podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności ratowania życia i zapobiegania urazom.

W niniejszym programie zestaw celów ogólnych i szczegółowych, treści kształcenia, procedury osiągania celów oraz pomiar osiągnięć zostały tak dobrane, aby kształtować przede wszystkim umiejętność samodzielnego myślenia (zarówno twórczego, jak i analitycznego) oraz poszukiwania rozwiązań problemów występujących w sytuacjach kryzysowych.

Celem kształcenia ogólnego na etapie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej jest:

- przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiedzy na temat faktów, zasad, teorii i praktyk;
- zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Właściwie przygotowana przez nauczyciela organizacja procesu nauczania powinna również umożliwić uczniom kształtowanie umiejętności kluczowych opisanych w podstawie programowej oraz wpoić im postawy i wartości sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu.

W proponowanym programie nauczania zadbano zatem o to, aby nauczyciel edukacji dla bezpieczeństwa miał możliwość zrealizowania opisanych założeń przez różnorodne formy i metody pracy z uczniem.

Zamieszczone w programie nauczania edukacji dla bezpieczeństwa treści mają na celu dostarczenie uczniowi wiadomości o rodzajach i źródłach współczesnych zagrożeń, sposobach zapobiegania im i zasadach niesienia pomocy w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia, ponadto sprzyjają kształtowaniu odpowiednio dobranych umiejętności i utrwalaniu postaw niezbędnych do budowania właściwych relacji międzyludzkich oraz pomagają zrozumieć potrzebę świadomego i odpowiedzialnego podejmowania decyzji o rozpoczęciu działań.

Zakłada się, że w wyniku zorganizowanego procesu kształcenia program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa umożliwi osiągnięcie następujących celów edukacyjnych:

1. na III etapie edukacyjnym (w gimnazjum):

- znajomość powszechnej samoobrony i ochrony cywilnej – uczeń rozumie znaczenie powszechnej samoobrony i ochrony cywilnej;
- przygotowanie do działania ratowniczego – uczeń zna zasady właściwego działania w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia;
- nabycie umiejętności udzielania pierwszej pomocy – uczeń umie udzielać pierwszej pomocy w nagłych wypadkach;

2. na IV etapie edukacyjnym (w szkole ponadgimnazjalnej):

- znajomość struktury obronności państwa – uczeń rozróżnia struktury obronności państwa, rozumie ich rolę oraz zna formy pełnienia powinności obronnych przez organy administracji i obywateli;
- przygotowanie do sytuacji zagrożeń – uczeń zna zasady postępowania w sytuacji zagrożenia życia, zdrowia lub mienia; zna zasady planowania i organizowania działań;
- opanowanie zasad pierwszej pomocy – uczeń umie udzielać pierwszej pomocy poszkodowanym w różnych stanach zagrażających życiu i zdrowiu.

Na realizację programu, zgodnie z założeniami podstawy programowej, niezbędne jest przeznaczenie po 30 godzin w cyklu kształcenia, czyli łącznie – na obu etapach kształcenia – 60 godzin lekcyjnych. Budowa i układ programu pozwalają nauczycielowi na wprowadzenie modyfikacji i opracowanie własnej wersji oraz dostosowanie sposobu realizacji do profilu i warunków środowiskowych szkoły, a także do zainteresowań i możliwości uczniów. Program nie określa ram czasowych na realizację poszczególnych tematów, ogranicza się jedynie do podania orientacyjnego przydziału godzin, co może być przydatne dla nauczycieli rozpoczynających pracę.

Do realizacji programu potrzebny jest gabinet wyposażony w sprzęt i środki zapewniające możliwość wykonywania ćwiczeń na fantomach. Wskazane jest zaopatrzenie w następujące środki dydaktyczne:

- apteczkę pierwszej pomocy,
- bandaż elastyczny i chusty trójkątne,
- rękawiczki, maseczki do sztucznego oddychania,
- trójkąt ostrzegawczy i kamizelkę odbłaskową,
- fantomy do sztucznego oddychania: postać dorosła, dziecko i niemowlę,
- aparat do pomiaru ciśnienia krwi,
- zestaw do imitacji ran i pozoracji urazów (profesjonalne – practoplast lub modele wykonane przez uczniów),
- zestaw znaków określających substancje toksyczne,
- podręczny sprzęt gaśniczy (lub prezentacja multimedialna środków gaśniczych),
- schematy, algorytmy postępowania ratowniczego w różnych urazach, plansze w liczbie pozwalającej na grupową pracę uczniów.

Wskazane jest posiadanie kilku dodatkowych kompletów środków opatrunkowych oraz ochrony indywidualnej na wypadek, gdyby uczeń zapomniał swojego zestawu określonego w kontrakcie (zob. 4.1. *Przykład kontraktu z uczniami klas pierwszych obowiązującego na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa*). Umożliwi się wówczas uczniowi pracę na lekcji i da szansę doskonalenia umiejętności. Proponuje się jednak egzekwowanie uczniowskiego zestawu ratunkowego, gdyż w ten sposób uczy się uczniów odpowiedzialności.

Należy pamiętać, że wiele pomocy dydaktycznych mogą przygotować nauczyciele wraz z uczniami w czasie zajęć prowadzonych metodą projektu. Ważne jest również, aby w pracowni był zgromadzony księgozbiór umożliwiający pracę nie tylko z podręcznikiem szkolnym, ale również z innymi źródłami wiedzy dającymi możliwość odwołania się do sytuacji w regionie. Wiele ciekawych opracowań można pozyskać w wojewódzkich inspektoratach ochrony środowiska (WIOŚ).

Materiały poglądowe można otrzymać w oddziałach zarządzania kryzysowego, straży pożarnej, policji lub w pogotowiu ratunkowym i w specjalistycznych oddziałach ratunkowych (SOR), a także w wojewódzkim ośrodku ruchu drogowego (WORD), wodnym ochotniczym pogotowiu ratunkowym (WOPR), zarządach rejonowych i okręgowych Polskiego Czerwonego Krzyża. W instytucjach tych warto poprosić również o filmy ilustrujące udział wymienionych służb podczas różnych akcji ratowniczych w regionie.

Innymi ważnymi źródłami wiedzy są internet oraz programy komputerowe. Korzystanie z nich wymaga wyposażenia pracowni w co najmniej jeden komputer.

Liczebność klas nie powinna przekraczać trzydziestu osób. W takich klasach wskazany jest podział na grupy do ćwiczeń praktycznych, zwłaszcza doskonalących umiejętności udzielania pierwszej pomocy. W grupach liczniejszych, zgodnie z § 1 ust. 1 *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa*, podział na mniejsze zespoły jest obowiązkowy.

Charakterystyka programu nauczania

Zgodnie z ideą nowoczesnego nauczania opartego na aktywności uczących się i wzajemnej współpracy w rozwiązywaniu problemów program ma strukturę blokową. Bloki zostały wyodrębnione na podstawie szczegółowej analizy podstawy programowej kształcenia ogólnego. Blok I dotyczy realizacji przedmiotu w gimnazjum, blok II – w szkole ponadgimnazjalnej. W ramach bloków wyodrębniono moduły.

W zależności od potrzeb, organizacji procesu kształcenia w szkole, zainteresowań ucznia oraz nauczycielskiej koncepcji kształcenia obronnego młodzieży poszczególne moduły w ramach bloku można realizować w dowolnej kolejności. Formy pracy, wymagania stawiane uczniom oraz czas realizacji są ustalane między osobami zainteresowanymi.

Jak wspomniano wcześniej, program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa jest zbudowany z dwóch bloków.

Blok I – gimnazjum składa się z trzech modułów logicznie ze sobą powiązanych:

- **moduł I** *Bezpieczeństwo i pierwsza pomoc,*
- **moduł II** *Zagrożenia życia i sposoby zapobiegania tym zagrożeniom,*
- **moduł III** *Ochrona ludności.*

Blok II – szkoły ponadgimnazjalne (liceum, technikum, zasadnicza szkoła zawodowa) składa się z pięciu wzajemnie uzupełniających się modułów:

- **moduł I** *Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach,*
- **moduł II** *System bezpieczeństwa państwa,*
- **moduł III** *Ochrona ludności i obrona cywilna,*
- **moduł IV** *Zagrożenia czasu pokoju,*
- **moduł V** *Zagrożenia występujące podczas wojny.*

Oba bloki tworzą spójną całość, co wynika również z zapisów podstawy programowej, która mówi, że „kształcenie ogólne na III i IV etapie edukacyjnym, choć realizowane w dwóch różnych szkołach, tworzy programową spójność i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiający zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich późniejsze doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces kształcenia się przez całe życie” (*Podstawa programowa z komentarzami*, t. 8, s. 20).

Program ma charakter spiralny. Niektóre zagadnienia z bloku drugiego są doskonalone i poszerzony został ich zakres przedmiotowy (moduły I, III i IV w bloku II), a niektóre zagadnienia zostały wprowadzone jako nowe, dla ucznia dojrzałego, potrafiącego zrozumieć trudniejsze zagadnienia edukacji obronnej (moduły II i V).

Porównanie rozkładu treści zawartych w modułach programu na poszczególnych etapach edukacyjnych

Moduł/ liczba tematów	III etap edukacyjny (gimnazjum)	Moduł/ liczba tematów	IV etap edukacyjny (szkoła ponadgimnazjalna)
I / 15	Bezpieczeństwo i pierwsza pomoc	I / 11	Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach
II / 5	Zagrożenia życia i sposoby zapobiegania tym zagrożeniom	IV / 5	Zagrożenia czasu pokoju
III / 3	Ochrona ludności	III / 3	Ochrona ludności i obrona cywilna
		II / 3	System bezpieczeństwa państwa
		V / 2	Zagrożenia występujące podczas wojny

BLOK PIERWSZY – III ETAP EDUKACYJNY – GIMNAZJUM

Moduł I *Bezpieczeństwo i pierwsza pomoc* z uwagi na istotę poruszanych zagadnień został potraktowany jako priorytetowy i ma charakter wprowadzający w tematykę ratowania ludzkiego życia. Po raz pierwszy w sposób zorganizowany uczeń gimnazjum przystępuje do zgłębienia tych treści.

Podczas realizacji tego modułu uczniowie nabywają umiejętności oceniania sytuacji i wynikających z niej zagrożeń, uczą się, jak ratować życie i zdrowie poszkodowanych, by jednocześnie zadbać o bezpieczeństwo swoje i świadków zdarzenia, oraz poznają procedury postępowania ratowniczego w różnych urazach.

Treści modułu I uświadomią młodzieży, jakimi cechami powinien się wyróżniać ratownik, oraz skłonią do analizy własnych predyspozycji do bycia ratownikiem. Głównym celem tej części programu jest kształtowanie postaw humanitarnych, wrażliwości, empatii i otwartości w stosunku do osób potrzebujących pomocy, cierpiących, będących w sytuacji zagrożenia życia. Materiał ten stanowi podstawę do działań edukacyjnych na kolejnym etapie kształcenia.

Moduł II *Zagrożenia życia i sposoby zapobiegania tym zagrożeniom*. W module tym uczeń zapozna się z rodzajami zagrożeń, dowie się, jak postępować w sytuacjach niebezpiecznych i jak im zapobiegać. Głównym celem zajęć edukacyjnych jest uświadomienie uczniom skutków zagrożeń, wdrażanie uczniów do racjonalnych zachowań, przestrzegania procedur bezpieczeństwa oraz zrozumienia głównych mechanizmów wpływających na podejmowanie decyzji o rozpoczęciu akcji ratowniczej.

Celem zajęć w module *Ochrona ludności* jest przybliżenie uczniom zagadnień dotyczących ochrony ludności, obrony cywilnej oraz zasad zachowania się w sytuacji ogłoszenia alarmu. Istotne jest także wdrażanie młodzieży do przestrzegania procedur postępowania po ogłoszeniu alarmu w szkole, przygotowanie do analizowania informacji dotyczących zagrożeń najbliższego środowiska (szkoła, dom), wyciągania wniosków i planowania bezpiecznych zachowań (procedur) oraz właściwego użycia środków ochrony indywidualnej.

BLOK DRUGI – IV ETAP EDUKACYJNY – SZKOŁY PONADGIMNAZJALNE

Moduł I *Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach*. Z uwagi na istotę poruszanych zagadnień i zakres umiejętności, które powinien posiadać uczeń szkoły ponadgimnazjalnej, moduł ten został umieszczony jako pierwszy w programie. Sugeruje się także, aby w planie dydaktycznym nauczyciel rozpoczął realizację przedmiotu od tego właśnie tematu. Jest on kontynuacją poznanych w gimnazjum treści i nabytych umiejętności. Zakres tematyczny jest jednak poszerzony, a treści pogłębione, dostosowane do możliwości ucznia starszego, dojrzałego, zdolnego analizować treści.

Ponadto pewne umiejętności należy doskonalić, uzupełniać lub zmieniać – w zależności od obowiązujących (wdrażanych) europejskich standardów udzielania pierwszej pomocy, które są aktualizowane i ogłaszane raz na pięć lat. Zadaniem nauczyciela będzie zwrócenie uwagi na zmiany i przedstawienie na lekcjach aktualnych norm.

Realizując treści tego modułu, uczniowie będą doskonalić umiejętności nabyte w gimnazjum dotyczące oceniania sytuacji i wynikających z niej zagrożeń, zasad ratowania życia i zdrowia poszkodowanych, z jednoczesnym zadaniem o bezpieczeństwo swoje, poszkodowanego i świadków zdarzenia, oraz poznają procedury postępowania ratowniczego w różnych urazach. Realizacja treści pozwoli młodzieży zastanowić się nad własnymi predyspozycjami do ratowania życia, zwłaszcza w sytuacjach groźących konsekwencjami wynikającymi z zapisów art. 162 *Kodeksu karnego*, który mówi, że za niedzielenie pierwszej pomocy grozi do trzech lat pozbawienia wolności.

Głównym celem modułu jest kształtowanie postaw humanitarnych, wrażliwości, empatii, uczciwości, odpowiedzialności za podejmowane działania, wytrwałości, szacunku dla innych ludzi i otwartości w stosunku do osób potrzebujących pomocy, cierpiących, będących w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia.

Dodatkowo program poszerzono o **zagadnienia wykraczające poza podstawę programową**, a dotyczące posługiwania się automatycznym defibrylatorem, zasad postępowania przy pogryzieniach, użądleniach i ukąszeniach oraz pomocy w nagłych zachorowaniach. Zdaniem autora są to tak ważne kwestie, że nie sposób ich pominąć.

Co roku zdarzają się sytuacje pogryzienia przez zwierzę, dochodzi do zgonów na skutek reakcji uczuleniowej na jad osy, pszczoły czy szerszenia, a kleszcze zakażają nas boreliozą lub pokleszczowym zapaleniem opon mózgowych. Powinniśmy także wiedzieć, jak zareagować na zawał serca, atak astmy oskrzelowej, cukrzycy, epilepsji, podczas udaru mózgu czy w przypadku wystąpienia ostrych bólów brzucha. Dlatego zagadnienia te znalazły się w programie edukacji dla bezpieczeństwa w szkole ponadgimnazjalnej. Nauczyciel nie musi ich realizować, jeżeli uzna, że są zbędne. Sądzę jednak, że każdy nauczyciel, któremu bliskie są zagadnienia zdrowia i życia ludzkiego, uzna za słuszne i zrealizuje również te tematy (łącznie dwa).

Moduł II *System bezpieczeństwa państwa*. W module tym uczeń pozna podstawowe założenia systemu bezpieczeństwa państwa, powinności obronne władz samorządowych, instytucji i obywateli oraz zadania poszczególnych rodzajów sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Na realizację umiejętności opisanych w podstawie programowej przeznaczono trzy jednostki tematyczne.

Celem zajęć w module III *Ochrona ludności i obrona cywilna* jest pogłębienie zagadnień dotyczących ochrony ludności, obrony cywilnej oraz zasad zachowania się w sytuacji ogłoszenia alarmu, wdrażanie młodzieży do przestrzegania procedur postępowania po ogłoszeniu alarmu w szkole, wyciągania wniosków i planowania bezpiecznych zachowań oraz stosowania środków ochrony indywidualnej i zbiorowej. Podczas realizacji tej części uczniowie po raz pierwszy poznają zagadnienia międzynarodowego prawa wojennego.

Moduł IV *Zagrożenia czasu pokoju*. W module tym uczeń poszerzy i utrwali wiedzę dotyczącą potencjalnych niebezpieczeństw w czasie pokoju. Zapozna się z zagrożeniami terrorystycznymi, psychologicznymi skutkami sytuacji kryzysowych, sposobami zapobiegania panice. Pozna zasady ewakuacji poszkodowanych, podnoszenia i wnoszenia rannych z rejonów zagrażających ich życiu. Głównym celem zajęć edukacyjnych jest uświadomienie uczniom skutków zagrożeń, wdrażanie młodzieży do racjonalnych zachowań, przestrzegania procedur bezpieczeństwa oraz zrozumienia głównych mechanizmów wpływających na podejmowanie decyzji o rozpoczęciu akcji ratowniczych.

Moduł V *Zagrożenia występujące podczas wojny*. Z zagadnieniami zawartymi w tym module uczeń spotka się po raz pierwszy na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa. Pozna konwencjonalne środki bojowe i broń masowego rażenia, zasady zachowania się ludności w strefie zasięgu broni konwencjonalnej oraz broni masowego rażenia. Ponieważ zagrożenia występujące podczas wojny są zagadnieniami trudnymi, mającymi rozbudowaną teorię, zaleca się je realizować na zakończenie programu.

Zaproponowana struktura programu sprawia, że jest on w pełni przejrzysty. Jasno został sprecyzowany zakres materiału nauczania, a przyjęta kolejność działów i tematów pozwala pokazać w logicznym związku zagrożenia (przyczyny) i ich możliwe skutki, zalecane działania (czynności) zapobiegawcze w mikro- i makroskali oraz wskazane zachowania podczas niebezpiecznego wydarzenia, mające na celu zminimalizowanie ewentualnych strat ludzkich i materialnych.

Uzupełnienie programu o brakujące w podstawie programowej, a istotne z punktu widzenia zagrożeń życia, zagadnienia, sprawia, że nauczyciel realizujący ten właśnie program nauczania może mieć poczucie, że wszystkie istotne treści z zakresu bezpieczeństwa i pierwszej pomocy zostały przez niego poruszone. Uczeń po ukończeniu szkoły będzie umiał ratować życie i zdrowie w różnych sytuacjach, wynikających także z rozwoju cywilizacyjnego. Zadaniem nauczyciela przedmiotu nie jest bowiem wyposażenie ucznia wyłącznie w wiedzę i umiejętności niezbędne do odpowiedniego zachowania się np. podczas wypadku drogowego. Jest to zadanie znacznie szersze – przecież większość wypadków zdarza się w sytuacjach codziennych w domu lub w czasie wypoczynku.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania oraz treści nauczania

Aby ułatwić nauczycielowi sprawdzenie zgodności programu z zapisami w podstawie programowej, treści nauczania i cele szczegółowe zamieszczono w tabeli. Przejrzystość zapisu ułatwia także porównanie realizacji treści i rozwijanych umiejętności zawartych w poszczególnych modułach na kolejnych etapach kształcenia. Z takiego zapisu łatwo odczytać spiralność programu edukacji dla bezpieczeństwa.

BLOK PIERWSZY – GIMNAZJUM

MODUŁ I. BEZPIECZEŃSTWO I PIERWSZA POMOC

Cele kształcenia II i III – wymagania ogólne:

- Przygotowanie do działania ratowniczego – uczeń zna zasady właściwego działania w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia.
- Nabycie umiejętności udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach – uczeń umie udzielać pierwszej pomocy w nagłych wypadkach.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
1. Istota udzielania pierwszej pomocy (6.1; 6.4; 6.5) 1.1. Co to jest pierwsza pomoc? 1.2. Prawny obowiązek udzielania pierwszej pomocy 1.3. Organizacja pierwszej pomocy 1.4. Bezpieczeństwo podczas akcji ratowniczej	• uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady zabezpieczenia miejsca wypadku.
2. Łańcuch ratunkowy – czy masz prawo go zerwać? (6.1; 6.3; 6.4; 6.5; 6.2) 2.1. Co to jest łańcuch ratunkowy? 2.2. Ogniwa łańcucha ratunkowego 2.3. Bezpieczeństwo ratującego, poszkodowanych i świadków zdarzenia 2.4. Wzywanie pomocy	• uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • wzywa odpowiednią pomoc; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady zabezpieczenia miejsca wypadku; • omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika.
3. Ocena stanu poszkodowanych (6.3; 6.4; 6.5; 6.8; 6.2) 3.1. Ocena przytomności lub stopnia świadomości 3.2. Ocena oddechu 3.3. Badanie kompleksowe (szczegółowe) poszkodowanego	• wzywa odpowiednią pomoc; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady zabezpieczenia miejsca wypadku; • rozpoznaje stan przytomności, bada oddech; • omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika.
4. Postępowanie podczas zasłabnięć i utraty przytomności (6.8; 6.9; 6.10; 6.4; 6.2) 4.1. Przyczyny zasłabnięć i utraty przytomności 4.2. Postępowanie w omdleniach (zasłabnięciach) 4.3. Pierwsza pomoc nieprzytomnemu	• rozpoznaje stan przytomności, bada oddech; • wymienia zagrożenia dla osoby nieprzytomnej; • układa osobę nieprzytomną w pozycji bezpiecznej; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika.

AUTOR: Bogusława Breitkopf

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
5. Pierwsza pomoc przy zaburzeniach oddychania i krążenia (6.11; 6.8; 6.3; 6.1; 6.4; 6.9; 6.2) 5.1. Ogólne zasady wykonywania resuscytacji krążeniowo-oddechowej 5.2. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa u dorosłych 5.3. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa u osób po laryngektomii	• wykonuje samodzielnie resuscytację; • rozpoznaje stan przytomności i bada oddech; • wzywa odpowiednią pomoc; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • wymienia zagrożenia dla osoby nieprzytomnej; • omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika.
6. Pierwsza pomoc przy zranieniach, skaleczeniach i ranach (6.14; 6.13; 6.1; 6.4; 6.2) 6.1. Zastosowanie środków opatrunkowych znajdujących się w apteczkach 6.2. Postępowanie w przypadku skaleczeń i zranień 6.3. Opatrywanie ran w zależności od miejsca urazu 6.3.1. Zasady postępowania z ranami kończyn 6.3.2. Zasady postępowania z ranami głowy, twarzy i szyi 6.3.3. Zasady postępowania z ranami klatki piersiowej i jamy brzusznej 6.4. Zapobieganie zakażeniom – aseptyka i antyseptyka	• tamuje krwotok za pomocą opatrunku; • wyjaśnia, dlaczego duży krwotok i wstrząs pourazowy zagrażają życiu; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika.
7. Tamowanie krwotoków (6.14; 6.13; 6.1; 6.4; 6.2) 7.1. Rodzaje krwotoków i ich skutki 7.2. Zasady i sposoby tamowania krwotoków 7.3. Postępowanie w krwotoku z nosa	• tamuje krwotok za pomocą opatrunku; • wyjaśnia, dlaczego duży krwotok i wstrząs pourazowy zagrażają życiu; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika.
8. Postępowanie przy wstrząsie pourazowym (6.13; 6.3; 6.1; 6.4) 8.1. Przyczyny i rodzaje wstrząsów 8.2. Objawy wstrząsu pourazowego 8.3. Postępowanie przeciwwstrząsowe	• wyjaśnia, dlaczego duży krwotok i wstrząs pourazowy zagrażają życiu; • wzywa odpowiednią pomoc; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku.
9. Urazy kości i uszkodzenia stawów (6.15; 6.1; 6.4) 9.1. Przyczyny i rodzaje złamań 9.2. Przyczyny i rodzaje uszkodzeń stawów 9.3. Rozpoznanie i pierwsza pomoc w urazach kości i uszkodzeniach stawów 9.4. Unieruchomienie ułożeniowe	• udziela pomocy przy złamaniach i zwichnięciach; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku.
10. Wpływ wysokich temperatur na organizm człowieka (6.17; 6.18; 6.3; 6.1; 6.4; 6.13; 2.6) 10.1. Przyczyny oparzeń 10.2. Objawy oparzeń 10.3. Ocena rozległości oparzeń 10.4. Pierwsza pomoc	• omawia skutki działania wysokiej temperatury na organizm ludzki; • udziela pomocy osobie poszkodowanej przy oparzeniu termicznym; • wzywa odpowiednią pomoc; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • wyjaśnia, dlaczego wstrząs pourazowy zagraża życiu; • wyjaśnia, jak należy gasić odzież palącą się na człowieku.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
11. Wpływ niskich temperatur na organizm człowieka (6.17; 6.8; 6.1; 6.5) 11.1. Przyczyny, charakterystyczne objawy i pierwsza pomoc w odmrożeniach miejscowych 11.2. Przyczyny, charakterystyczne objawy i pierwsza pomoc w wychłodzeniu (hipotermii)	• omawia skutki działania niskiej temperatury na organizm ludzki; • rozpoznaje stan przytomności, bada oddech i tętno; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • omawia zasady zabezpieczenia miejsca wypadku.
12. Oparzenia chemiczne (6.18; 6.1; 6.4; 6.5; 6.2) 12.1. Przyczyny i objawy oparzeń chemicznych 12.2. Pierwsza pomoc 12.3. Oparzenie oczu	• udziela pomocy osobie poszkodowanej przy oparzeniu chemicznym; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady zabezpieczenia miejsca wypadku; • omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika.
13. Postępowanie w wypadku zatruc (6.16; 6.3; 6.1; 6.4; 6.5; 6.9; 6.2) 13.1. Przyczyny i rodzaje zatruc 13.2. Charakterystyczne objawy i pierwsza pomoc w zatruciach pokarmowych 13.3. Objawy i pierwsza pomoc w przypadku zatruc lekami 13.4. Objawy i pierwsza pomoc w zatruciach gazami 13.5. Objawy i pierwsza pomoc w zatruciach środkami chemicznymi	• udziela pomocy przy zatruciach: pokarmowych, lekami, gazami, środkami chemicznymi; • wzywa odpowiednią pomoc; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady zabezpieczenia miejsca wypadku; • wymienia zagrożenia dla osoby nieprzytomnej; • omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika.
14. Postępowanie w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia (6.6; 6.12; 6.8; 6.3; 6.1; 6.4; 6.5) 14.1. Postępowanie w przypadku porażenia prądem i uderzenia pioruna 14.2. Ratowanie tonącego w wodzie 14.3. Ratowanie tonącego pod lodem	• wyjaśnia, jak należy udzielać pomocy tonącemu podczas kąpieli czy załamania lodu, a także porażenia prądem; • udziela pomocy osobie porażonej prądem; • rozpoznaje stan przytomności, bada oddech i tętno; • wzywa odpowiednią pomoc; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady zabezpieczenia miejsca wypadku.
15. Pierwsza pomoc przy wypadku drogowym (6.6; 6.7; 6.3; 6.1; 6.4; 6.5) 15.1. Zasady zachowania bezpieczeństwa w wypadku drogowym 15.2. Ratowanie poszkodowanych w wypadkach drogowych 15.3. Sposoby ewakuacji poszkodowanych	• wyjaśnia, jak należy udzielać pomocy w wypadku drogowym; • omawia sposób wnoszenia poszkodowanego ze strefy zagrożenia; • wzywa odpowiednią pomoc; • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy; • rozpoznaje stopień zagrożenia osoby poszkodowanej i wyjaśnia zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku; • omawia zasady zabezpieczenia miejsca wypadku.

Uwaga! W nawiasach podano numery umiejętności z podstawy programowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, które nauczyciel realizuje na danej lekcji.

MODUŁ II. ZAGROŻENIA ŻYCIA I SPOSOBY ZAPOBIEGANIA TYM ZAGROŻENIOM

Cel kształcenia II – wymagania ogólne:

- Poznanie sposobów ochrony przed skutkami różnorodnych zagrożeń – uczeń zna zasady właściwego działania w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
16. Zagrożenia powodziowe (2.1; 2.2; 2.3; 2.8) 16.1. Rodzaje zagrożeń 16.2. Zapobieganie powodziom 16.3. Postępowanie w czasie powodzi 16.4. Ewakuacja z terenów objętych powodzią	• przedstawia typowe zagrożenia zdrowia i życia podczas powodzi; • omawia zasady ewakuacji ludności i zwierząt z terenów zagrożonych; • wyjaśnia zasady zaopatrzenia ludności ewakuowanej w wodę i żywność; • uzasadnia potrzebę przeciwdziałania panice.
17. Zagrożenia pożarowe (2.4; 2.5; 2.6; 2.8) 17.1. Rodzaje zagrożeń powodowanych przez pożar 17.2. Zapobieganie pożarom 17.3. Postępowanie w czasie pożaru 17.4. Ewakuacja z rejonów objętych pożarem	• charakteryzuje zagrożenia pożarowe w domu, szkole i najbliższej okolicy; • wyjaśnia, jak należy gasić zarzewie ognia; • wyjaśnia, jak należy gasić odzież palącą się na człowieku; • uzasadnia potrzebę przeciwdziałania panice.
18. Zagrożenia związane z działalnością człowieka (2.7; 2.8) 18.1. Rodzaje zagrożeń 18.2. Zasady zachowania się w czasie zagrożeń	• wyjaśnia przyczyny powstawania wypadków i katastrof komunikacyjnych i technicznych, zawałów, tąpnięć i wybuchów (temat wykracza poza podstawę programową); • omawia zasady zachowania się podczas wypadków i katastrof komunikacyjnych, technicznych i innych; • uzasadnia potrzebę przeciwdziałania panice.
19. Zagrożenia wywołane substancjami toksycznymi (4.1; 4.2; 4.3) 19.1. Oznakowanie substancji niebezpiecznych 19.2. Zasady zachowania się w sytuacji skażenia chemicznego	• wymienia rodzaje znaków substancji toksycznych i miejsca ich eksponowania; • rozpoznaje znaki substancji toksycznych na pojazdach i budowlach; • wyjaśnia zasady postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi.
20. Wykrywanie promieniowania jądrowego i ochrona radiologiczna (3.1; 3.2; 3.3; 3.4) 20.1. Źródła promieniowania jądrowego 20.2. Wpływ promieniowania na organizmy 20.3. Sposoby zabezpieczenia przed skażeniami i zakażeniami 20.4. Zabiegi sanitarne i specjalne	• omawia wpływ środków promieniotwórczych na ludzi, zwierzęta, żywność i wodę; • wymienia sposoby zabezpieczenia żywności i wody przed skażeniami; • wyjaśnia znaczenie pojęć: odkażanie, dezaktywacja, dezynfekcja, deratyzacja i dezynsekcja (temat wykracza poza podstawę); • wyjaśnia, na czym polegają zabiegi sanitarne i specjalne.

Uwaga! W nawiasach podano numery umiejętności z podstawy programowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, które nauczyciel realizuje na danej lekcji.

MODUŁ III. OCHRONA LUDNOŚCI

Cel kształcenia I – wymagania ogólne:

- Znajomość powszechnej samoobrony i obrony cywilnej – uczeń rozumie znaczenie powszechnej samoobrony i obrony cywilnej.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
21. Indywidualne środki ochrony przed skażeniami (4.4) 21.1. Zastępcze środki ochrony dróg oddechowych 21.2. Zastępcze środki ochrony skóry	• wykorzystuje różne materiały na zastępcze środki ochrony dróg oddechowych i skóry.
22. Alarmowanie o zagrożeniach i ostrzeżenie (5.1; 5.2; 5.3) 22.1. Rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych 22.2. Zachowanie się ludności po ogłoszeniu alarmu 22.3. Zasady (procedury) postępowania po ogłoszeniu alarmu w szkole	• definiuje i rozpoznaje rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych; • charakteryzuje zasady zachowania się ludności po ogłoszeniu alarmu; • umie zachować się w szkole po ogłoszeniu alarmu.
23. Główne zadania ochrony ludności i obrony cywilnej (1.1; 1.2) 23.1. Podstawowe dokumenty ONZ regulujące funkcjonowanie obrony cywilnej 23.2. Podstawy funkcjonowania i organizacja obrony cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej 23.3. Zadania obrony cywilnej w kraju	• omawia podstawy prawne funkcjonowania ochrony ludności i obrony cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej; • wymienia, jakie są podstawowe dokumenty ONZ regulujące funkcjonowanie obrony cywilnej na świecie.

Uwaga! W nawiasach podano numery umiejętności z podstawy programowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, które nauczyciel realizuje na danej lekcji.

BLOK DRUGI – SZKOŁA PONADGIMNAZJALNA

MODUŁ I. PIERWSZA POMOC W NAGŁYCH WYPADKACH

Cel kształcenia III – wymagania ogólne:

- Opanowanie zasad udzielania pierwszej pomocy – uczeń umie udzielać pierwszej pomocy poszkodowanym w różnych stanach zagrażających życiu i zdrowiu.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
1. Organizacja pierwszej pomocy (6.1; 6.2; 6.3; 6.4; 6.5) 1.1. Ocena sytuacji (oceni, przemyśli, działa) 1.2. Zapewnienie bezpieczeństwa: – ratującemu – poszkodowanym – świadkom zdarzenia 1.3. Apteczka pierwszej pomocy i jej zastosowanie	• omawia podstawowe zasady postępowania ratownika w miejscu wypadku; • ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • wymienia środki przydatne przy udzielaniu pierwszej pomocy.
2. Kontrola funkcji życiowych (6.6; 6.2; 6.3; 6.4) 2.1. Ocena przytomności 2.2. Ocena oddechu 2.3. Ocena stopnia świadomości	• ocenia stan poszkodowanego i demonstruje sposób skontrolowania jego funkcji życiowych; • ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia.
3. Utrata przytomności (6.7; 6.6; 6.2; 6.3; 6.4) 3.1. Pomoc osobie omdlełej 3.2. Zapobieganie zasnęciom 3.3. Pomoc nieprzytomnemu 3.4. Zachowanie ratownika w urazach termicznych: 3.4.1. Udar słoneczny 3.4.2. Udar ciepły	• udziela pierwszej pomocy w przypadkach utraty przytomności; • ocenia stan poszkodowanego i demonstruje sposób skontrolowania jego funkcji życiowych; • ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia.
4. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa (6.2; 6.3; 6.6; 6.4; 6.7) 4.1. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa z uwzględnieniem wieku poszkodowanych 4.2. Pomoc laryngektomowanym 4.3. Zasady wykonywania defibrylacji 4.4. Odwracanie poszkodowanego leżącego na brzuchu	• ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • ocenia stan poszkodowanego i demonstruje sposób skontrolowania jego funkcji życiowych; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • udziela pierwszej pomocy w przypadkach utraty oddechu, zatrzymania krążenia.
5. Rany, krwawienia i krwotoki (6.2; 6.3; 6.6; 6.4; 6.7) 5.1. Pierwsza pomoc w krwawieniach i krwotokach kończyn 5.2. Tamowanie krwawień z ran szyi, głowy i tułowia 5.3. Opatrywanie ran z ciałem obcym 5.4. Krwotok z nosa 5.5. Skutki nieudzielenia pomocy 5.6. Krwotoki wewnętrzne	• ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • ocenia stan poszkodowanego; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • udziela pierwszej pomocy w przypadkach krwotoków.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
6. Uszkodzenia kości i stawów (6.2; 6.3; 6.6; 6.4; 6.7) 6.1. Pierwsza pomoc w urazach kończyn 6.2. Pierwsza pomoc w przypadku złamania żeber 6.3. Postępowanie w urazach głowy, kręgosłupa i miednicy	• ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • ocenia stan poszkodowanego; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • udziela pierwszej pomocy w przypadkach złamań i zwichnięć.
7. Oparzenia termiczne i chemiczne (6.2; 6.3; 6.6; 6.4; 6.7) 7.1. Charakterystyka oparzeń 7.2. Algorytm postępowania w przypadku oparzeń 7.3. Zapobieganie rozwojowi wstrząsu	• ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • ocenia stan poszkodowanego; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • udziela pierwszej pomocy w przypadkach oparzeń.
8. Ciała obce w organizmie (6.2; 6.3; 6.6; 6.4; 6.7) 8.1. Ciało obce w drogach oddechowych 8.2. Algorytm postępowania w zakrzuszeniu dorosłego 8.3. Pierwsza pomoc w zakrzuszeniu małego dziecka i niemowlęcia	• ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • ocenia stan poszkodowanego; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • udziela pierwszej pomocy w przypadkach zaksztuszenia się ciałem obcym.
9. Wstrząs pourazowy (6.2; 6.3; 6.6; 6.4; 6.7) 9.1. Rodzaje i charakterystyka wstrząsów 9.2. Algorytm postępowania przeciwwstrząsowego 9.3. Zagrożenia wywołane wstrząsem	• ocenia sytuację w miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • ocenia stan poszkodowanego; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • udziela pierwszej pomocy w przypadkach wstrząsu pourazowego.
10. Pogryzienia, użądlenia, ukąszenia (6.2; 6.3; 6.6; 6.4) 10.1. Pierwsza pomoc w przypadku ukąszenia przez zwierzę 10.2. Sposoby ochrony przed atakującym psem 10.3. Pierwsza pomoc w przypadku użądleń przez owady 10.4. Pomoc osobie ukąszonej przez żmiję 10.5. Zasady usuwania kleszczy	• (temat wykracza poza podstawę) • ocenia sytuację na miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • ocenia stan poszkodowanego; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • udziela pierwszej pomocy w przypadkach ukąszeń, użądleń i pogryzień.
11. Nagłe zachorowania – chorzy są wśród nas (6.2; 6.3; 6.4; 6.6) 11.1. Pierwsza pomoc w przypadku zawału serca 11.2. Postępowanie w przypadku napadu astmy oskrzelowej 11.3. Postępowanie w przypadku epilepsji 11.4. Postępowanie z osobą chorą na cukrzycę 11.5. Pierwsza pomoc w przypadku udaru mózgu 11.6. Pierwsza pomoc w przypadku wystąpienia ostrych bólów brzucha	• (temat wykracza poza podstawę) • ocenia sytuację na miejscu wypadku; • zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc; • omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia; • ocenia stan poszkodowanego i demonstrowuje sposób skontrolowania jego funkcji życiowych; • udziela pierwszej pomocy w przypadkach nagłych zachorowań (zawał serca, napad astmy oskrzelowej, epilepsji, niedocukrzenie krwi, udar mózgu, ostre bóle brzucha)

Uwaga! W nawiasach podano numery umiejętności z podstawy programowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, które nauczyciel realizuje na danej lekcji.

MODUŁ II. SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Cel kształcenia I – wymagania ogólne:

- Znajomość struktury obronności państwa – uczeń rozróżnia struktury obronności kraju, rozumie ich rolę oraz zna formy spełniania powinności obronnych przez organy administracji i obywateli.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
12. System obronny Rzeczypospolitej Polskiej (1.1) 12.1. Założenia polityki bezpieczeństwa państwa 12.2. Zadania systemu obronnego Rzeczypospolitej Polskiej 12.3. Charakterystyka podsystemów	• wymienia i uzasadnia polityczne oraz militarne warunki gwarancji bezpieczeństwa państwa.
13. Powinności obronne władz samorządowych, instytucji i obywateli (1.2) 13.1. Powinności obronne administracji cywilnej i wojskowej 13.2. Świadczenia osobiste i rzeczowe obywateli	• wymienia obowiązki obywateli w zakresie powinności obronnych.
14. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej (2.1; 2.2) 14.1. Zadania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej 14.2. Struktura organizacyjna Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej 14.3. Podstawowe uzbrojenie rodzajów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej 14.4. Narodowe Siły Rezerwowe, ich struktura i zadania	• przedstawia i charakteryzuje organizację Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej; • wymienia rodzaje wojsk oraz służb w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Uwaga! W nawiasach podano numery umiejętności z podstawy programowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, które nauczyciel realizuje na danej lekcji.

MODUŁ III. OCHRONA LUDNOŚCI I OBRONA CYWILNA

Cel kształcenia II – wymagania ogólne:

- Przygotowanie do sytuacji zagrożeń – uczeń zna zasady postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia, zdrowia lub mienia; zna zasady planowania i organizowania działań.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
15. Międzynarodowe prawo humanitarne (3.1; 3.2) 15.1. Geneza międzynarodowego prawa humanitarne 15.2. Konwencje genewskie i protokoły dodatkowe 15.3. Ochrona dóbr kultury	• wyjaśnia podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarne; • identyfikuje obiekty opatrzone międzynarodowymi znakami ochrony zabytków.
16. Ochrona ludności i zwierząt (3.3; 5.4; 5.5; 5.6; 5.7; 3.4) 16.1. Indywidualne środki ochrony dróg oddechowych i skóry 16.2. Zbiorowe środki ochrony ludności: – budowle ochronne – ewakuacja ludności – zabiegi sanitarne i specjalne 16.3. Ochrona zwierząt	• wymienia podstawowe środki ochrony ludności; • wymienia i wyjaśnia zasadę działania indywidualnych środków ochrony przed bronią masowego rażenia; • wymienia zbiorowe środki ochrony przed bronią konwencjonalną; • wyjaśnia znaczenie zastępczych budowli ochronnych; • omawia zasady ewakuacji z terenów zagrożonych. • wymienia sposoby i środki ochrony zwierząt.
17. Ostrzeganie i alarmowanie (3.5; 3.6; 3.7) 17.1. Rodzaje alarmów i zasady postępowania po ich usłyszeniu 17.2. Zasady postępowania po usłyszeniu alarmu w szkole 17.3. Drogi ewakuacji z budynku szkolnego	• rozpoznaje rodzaje sygnałów alarmowych i zna obowiązki ludności po usłyszeniu alarmu; • wskazuje drogi ewakuacji w szkole, omawia zasady ewakuacji ludności i środków materiałowych; • potrafi ewakuować się z budynku w trybie alarmowym.

Uwaga! W nawiasach podano numery umiejętności z podstawy programowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, które nauczyciel realizuje na danej lekcji.

MODUŁ IV. ZAGROŻENIA CZASU POKOJU

Cel kształcenia II – wymagania ogólne:

- Przygotowanie do sytuacji zagrożeń – uczeń zna zasady postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia, zdrowia lub mienia; zna zasady planowania i organizowania działań.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
18. Katastrofy, awarie techniczne, klęski żywiołowe (4.1; 4.2; 4.3; 4.4; 4.7) 18.1. Zagrożenia naturalne 18.2. Zagrożenia cywilizacyjne 18.3. Lokalne zagrożenia środowiska W każdym zagadnieniu powinny wystąpić: – rodzaje zagrożeń (ich źródła), – zasady postępowania w przypadku zagrożenia (zachowanie bezpieczeństwa), – zasady wyszukiwania i wynoszenia poszkodowanych.	• wymienia zagrożenia czasu pokoju i wyjaśnia, na czym polegają; • wyjaśnia, na czym polega właściwe postępowanie w momentach wystąpienia poszczególnych zagrożeń; • wymienia i charakteryzuje źródła zagrożeń w najbliższym otoczeniu szkoły oraz domu; • przedstawia zasady działania w przypadku zagrożeń w czasie pokoju (np. awarii, katastrofy komunikacyjnej, budowlanej), podczas przebywania w domu, szkole, miejscu rekreacji i na trasie komunikacyjnej; • uzasadnia konieczność przestrzegania zasad bezpieczeństwa własnego i innych ludzi podczas różnorodnych zagrożeń.
19. Ewakuacja poszkodowanych (4.5; 4.7) 19.1. Zasady bezpieczeństwa w rejonach porażenia 19.2. Sposoby podnoszenia i odciągania poszkodowanych 19.3. Sposoby wynoszenia poszkodowanych	• wyjaśnia zasady postępowania związane z wyszukiwaniem i wynoszeniem ofiar oraz osób zagrożonych z rejonów porażenia. • uzasadnia konieczność przestrzegania zasad bezpieczeństwa własnego i innych ludzi podczas różnorodnych zagrożeń.
20. Psychologiczne skutki sytuacji kryzysowych (4.6) 20.1. Stres i jego wpływ na zachowanie ludzi 20.2. Reakcje człowieka na lęk i strach 20.3. Zjawisko paniki 20.4. Przeciwdziałanie panice	• (temat wykracza poza podstawę) • wskazuje sposoby zapobiegania panice podczas zagrożeń; • ma świadomość pozytywnych i negatywnych skutków stresu w życiu człowieka.
21. Zagrożenia terrorystyczne (4.8) 21.1. Międzynarodowy wymiar terroryzmu 21.2. Miejsca szczególnie niebezpieczne (zagrożone) 21.3. Procedury postępowania: – podczas zagrożenia atakiem bombowym – podczas zagrożenia skażeniem lub zakażeniem – w przypadku otrzymania podejrzanej przesyłki – w przypadku znalezienia się w grupie zakładników – w czasie trwania operacji antyterrorystycznej	• omawia zasady postępowania w czasie zagrożenia terrorystycznego.

Uwaga! W nawiasach podano numery umiejętności z podstawy programowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, którą nauczyciel realizuje na danej lekcji.

MODUŁ V. ZAGROŻENIA WYSTĘPUJĄCE PODCZAS WOJNY

Cel kształcenia II – wymagania ogólne:

- Przygotowanie do sytuacji zagrożeń – uczeń zna zasady postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia, zdrowia lub mienia; zna zasady planowania i organizowania działań.

Treści kształcenia	Wymagania szczegółowe Uczeń:
22. Wojna i konwencjonalne środki rażenia (5.1; 5.2; 5.3) 22.1. Podział współczesnych środków rażenia 22.2. Najnowocześniejsze środki walki 22.3. Zachowanie się ludności w rejonie porażenia bronią konwencjonalną	• charakteryzuje środki rażenia; • wymienia konwencjonalne rodzaje broni współczesnego pola walki; • wyjaśnia, na czym polega właściwe postępowanie ludności w rejonach rażenia bronią konwencjonalną.
23. Broń masowego rażenia (5.3; 5.4) 23.1. Broń jądrowa 23.2. Broń biologiczna 23.3. Broń chemiczna 23.4. Broń zapalająca	• charakteryzuje środki rażenia; • wyjaśnia, na czym polega właściwe postępowanie ludności w rejonach rażenia.

Uwaga! W nawiasach podano numery umiejętności z podstawy programowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, którą nauczyciel realizuje na danej lekcji.

Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Proces kształcenia, pojmowany jako współzależność procesu nauczania i uczenia się, stwarza ogromne możliwości indywidualizacji kształcenia. Celem indywidualizacji pracy ucznia jest poprawianie jego wyników dzięki wykorzystaniu predyspozycji, umiejętności, potencjału i jego cech wyróżniających z grupy uczniów, aby poprawić jego wyniki i sprawić, że nauka będzie dla niego łatwiejsza i bardziej efektywna.

Zasada indywidualizacji od niedawna zaczęła pojawiać się w typologiach zasad dydaktycznych. Polega ona przede wszystkim na takim organizowaniu procesu nauczania – uczenia się, w którym z jednej strony są uwzględniane indywidualne możliwości ucznia, a z drugiej – kładzie się nacisk na współpracę i współdziałanie wszystkich uczniów w klasie. Zatem podstawowym zadaniem nauczyciela jest przebudowa struktury procesu dydaktycznego w taki sposób, by w ramach tych samych treści, tego samego zagadnienia tematycznego można było wykorzystać różne zakresy treści w odniesieniu do poszczególnych uczniów lub przynajmniej do trzech ich podstawowych grup, tj. do uczniów najzdolniejszych, przeciętnych i najsłabszych. Proces kształcenia, w którym stosuje się harmonijnie pracę indywidualną, zbiorową i grupową, sprzyja uspołecznieniu. Każda klasa to zespół uczniów zróżnicowanych pod względem zdolności.

Jeżeli w grupie znajdują się uczniowie, którzy nieustannie mają trudności w nauce, stosując indywidualizację procesu nauczania na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa, należy skupić się na przestrzeganiu następujących zasad.

Zasada 1 – indywidualizowania czynności i prac zadawanych uczniom. W tym celu należy:

- zmniejszać poziom trudności zadań stawianych uczniom zmagającym się z nauką;
- stosować materiały odwołujące się do wielu zmysłów, by zmniejszyć ich zależność od uczenia się z tekstu pisanego;
- zadawać prace oparte na zainteresowaniach uczniów;
- w procesie uczenia się wyszukiwać mocne strony uczniów i na nich opierać nauczanie;
- upewniać się, że zadanie ma wyraźną strukturę, jest dobrze określone i mieści się w granicach możliwości uczniów;
- dawać do rozwiązania zadania krótkie, z pierwszą częścią łatwą lub na tyle uczniom znajomą, żeby już na wstępie mieli poczucie sukcesu.

Zasada 2 – odpowiednie opracowanie zadań i ćwiczeń. Realizując ją, trzeba:

- dopilnować, by uczniowie powtórzyli instrukcję, aby mieć pewność, że wiedzą, co mają zrobić;
- umożliwić wypowiedzanie na głos swoich myśli podczas wykonywania zadań;
- ćwiczyć z uczniem metody kierowania własną nauką;
- udzielać dokładnych wskazówek, co uczeń musi zrobić, aby osiągnąć pożądaną jakość wykonania;
- określić limit czasu na daną pracę na tyle duży, żeby uczniowie mogli „pokonać zegar”.

Zasada 3 – pomoc w wykonywaniu zadań. Doradcą lub korepetytorem może być nauczyciel lub kolega. Powinien on:

- przeformułować pytanie lub naprowadzić na właściwy trop, jeśli uczeń nie potrafi na nie odpowiedzieć;
- pochwalić, kiedy uczeń odpowiada wystarczająco dobrze;
- dać sposobność poprawienia prac niewystarczająco dobrych;
- upewnić ucznia, że w razie potrzeby otrzyma pomoc.

Zasada 4 – podtrzymywanie motywacji. W tym celu należy:

- zachęcać i pozytywnie komentować;
- pomóc ustalić realistyczne cele i oceniać osiągnięcia;
- kierować uwagę słabych uczniów na ich osiągnięcia;
- wystawiać oceny za podjęty wysiłek i osiągnięty rezultat;
- w razie potrzeby podzielić instrukcję na części, by uczeń je zapamiętał;
- uczniów słabiej zmotywowanych sadzać w pierwszych ławkach i nawiązywać z nimi częsty kontakt wzrokowy.

Drugą bardzo ważną grupę stanowią uczniowie zdolni. Aby nauczyciel mógł pomóc w rozwoju twórczych umiejętności takich uczniów, musi umieć wykryć ich zdolności, zainteresowania, określić potrzeby i aspiracje oraz dostosować proces nauczania do procesu uczenia się.

Ważnym czynnikiem psychologicznym w uczeniu się jest motywacja. Znajomość motywacji uczenia się i różnic w motywacjach uczenia się różnych osób jest jednym z warunków właściwego organizowania procesu kształcenia. Szczególnie potrzeby ucznia uzdolnionego, jego chęć i energia do pracy muszą zostać właściwie zagospodarowane.

Zakres pracy z **ucznem zdolnym** dzieli się na trzy kategorie:

- indywidualizacja w procesie lekcyjnym,
- indywidualizacja na zajęciach pozalekcyjnych,
- udział w zajęciach pozaszkolnych.

Indywidualizacja procesu nauczania odbywa się przez różnicowanie i rozszerzanie treści nauczania i nauczanie wielopoziomowe. Można zadawać dodatkowe prace domowe, dodatkowe zadań podczas sprawdzianów, zachęcać do przygotowania przez ucznia prac rozszerzających, polecać do czytania fachowe czasopisma, zwracać uwagę na ścisłość i precyzję wypowiedzi, dopuszczać korygowanie przez ucznia błędów kolegów, kształtować i wspomagać wiarę ucznia we własne możliwości.

Innymi formami pracy podczas lekcji z uczniem zdolnym są: praca w grupach kolegów o podobnym poziomie uzdolnień, którym zadawane są treści trudniejsze, lub praca w grupach, w których uczniowie uzdolnieni pełnią rolę liderów. Czynne uczestnictwo ucznia zdolnego w zajęciach pozalekcyjnych sprzyja kształtowaniu jego osobowości i rozwijaniu zainteresowań. Zajęcia pozalekcyjne pozwalają nauczycielowi lepiej poznać uczniów, ich zdolności i predyspozycje. Praca koła przedmiotowego nie powinna jednak być przedłużeniem tradycyjnych metod i form lekcji. Potrzebna jest tu swoboda, samodzielność, właściwy klimat twórczych poszukiwań, dyskretna inspiracja i kierowanie przez nauczyciela rozwojem ucznia. W zajęciach koła należy skupić się na tematyce, z którą uczniowie nie zetkną się w toku nauki, oraz na zagadnieniach rozszerzających materiał programowy.

Wszechstronne przygotowanie uczniów do sprostania różnorodnym wyzwaniom współczesnego świata, w tym również w zakresie niesienia pomocy poszkodowanym, reagowania w sytuacjach kryzysowych, dbania o bezpieczeństwo własne, poszkodowanych i świadków zdarzenia, wymaga od nauczyciela właściwego i efektywnego zorganizowania procesu kształcenia. Podczas zajęć z edukacji dla bezpieczeństwa uczniowie powinni mieć możliwość przygotowania się do odgrywania różnych ról, ze szczególnym uwzględnieniem roli (zamiennie) poszkodowanego i ratującego, czyli osoby, od której działania zależy życie i/lub zdrowie poszkodowanego.

Założenia organizacyjne, planowane metody nauczania oraz sposób kontroli wyników szkolnych ucznia powinny być dostosowane do celów kształcenia oraz wskazanych w programie osiągnięć uczniów. Mówiąc o procesie indywidualizacji, skupiamy się zazwyczaj tylko na uczniu, na jego predyspozycjach, zdolnościach i umiejętnościach pomijając to, że w procesie nauczania biorą udział dwie jednostki: uczeń oraz nauczyciel.

Również nauczyciele różnią się między sobą i to znacząco. Nie można przyjmować, że wszyscy charakteryzują się tym samym poziomem wiedzy, jej rozległością i głębokością. Z tego, na ile dany nauczyciel zna przedmiot, którego naucza, wynika dobór metod wprowadzanych na zajęciach.

Kolejnym, jakże znaczącym, elementem mającym wpływ na indywidualizację nauczania jest sposób zachowania się nauczyciela na zajęciach i osobowość. Ilu nauczycieli, tyle różnych osobowości, temperamentów i stylów prowadzenia lekcji. Jedni wprowadzają sympatyczną atmosferę na zajęciach, są mili, ciepłi i bardzo otwarci na potrzeby ucznia. Inni są chłodni, mało dostępni i stwarzają dystans. Jest to sprawa bardzo indywidualna i taką powinna pozostać. Ważne jest jednak to, by ustawicznie pracować nad własnym warsztatem pracy, doskonalić go i dostosowywać, a zatem indywidualizować do potrzeb i wymagań grupy.

Właściwą indywidualizację kształcenia można osiągnąć przez stosowanie różnych sposobów organizowania procesu kształcenia oraz metod i środków, które stworzą najlepsze warunki uczenia się. Umiejętne połączenie tych elementów

można określić mianem strategii kształcenia. Istotne jest, aby położyć nacisk na takie strategie postępowania dydaktycznego (modele kształcenia), dzięki którym uczniowie będą mieli szansę sprostać założonym celom.

Proponuje się zatem wykorzystanie następujących modeli (strategii) kształcenia.

1. **Model kształcenia poszukującego**, w którym uczniowie uczą się twórczego rozwiązywania problemów. Ma on szczególne znaczenie w przygotowaniu się uczniów do podobnych działań w życiu. Udzielanie pierwszej pomocy poszkodowanym, podejmowanie decyzji o sposobie ratowania życia cechuje duży poziom niepewności, ponieważ rzeczywistość wokół jest dynamiczna. Ponadto nie ma identycznych przypadków, zachowań poszkodowanych i reakcji ratujących. Należy zatem wdrażać młodzież do poszukiwania różnych, najlepszych z punktu widzenia bezpieczeństwa, rozwiązań. Ratownik, który nie lęka się podejmowania decyzji i potrafi szybko dostosować się do koniecznych zmian, będzie bardziej skuteczny w życiu w sytuacji prawdziwego zagrożenia.
2. **Model kształcenia bezpośredniego**, który pozwala na zbliżenie szkolnej edukacji do rzeczywistych sytuacji, ponieważ wtedy uczniowie mają możliwość rozwiązywania problemów i podejmowania działań, które są tożsame lub podobne do tych, z którymi będą mogli się spotkać w życiu codziennym. Podstawą tego modelu jest odpowiednie ustrukturyzowanie działań zarówno nauczyciela, jak i ucznia, które mają na celu osiągnięcie założonego poziomu ćwiczonych umiejętności. W zależności od możliwości szkoły zaleca się wykonywanie jak największej liczby ćwiczeń praktycznych.
3. **Model uczenia się we współpracy**, który w edukacji dla bezpieczeństwa ma szczególne znaczenie, ponieważ ratownik rzadko jest sam w miejscu zdarzenia, najczęściej towarzyszą mu inni świadkowie. Powinien umieć zaangażować ich do współpracy, przydzielić im odpowiednie zadania oraz kierować i koordynować przebiegiem akcji lub podporządkować się innym. Efekty akcji ratowniczej zależą od umiejętności pracy w grupie oraz właściwego organizowania pracy zespołowej.

Aby stworzyć odpowiednią atmosferę do współpracy i uregulować wzajemne relacje między uczniami oraz między uczniami a nauczycielem, pożądane jest zawarcie na początku zajęć **kontraktu edukacyjnego**. Kontrakt taki może być traktowany jako rodzaj umowy społecznej, która wspomaga osiągnięcie zadanych celów, określa metody pracy oraz ustala oczekiwania i zobowiązania zarówno uczestników zajęć, jak i osoby prowadzącej. Ważne jest, aby warunki kontraktu były opracowywane przy współudziale uczniów, ponieważ człowiek ma zawsze silniejszą motywację do wykonywania jakiegoś działania, jeżeli współuczestniczył w postanowieniach związanych z tym działaniem, niż gdy działanie to zostało mu narzucone.

Motywuującą rolę w procesie dydaktycznym ma również **świadomość celów**, którym ma służyć podjęte działanie. Dlatego pierwszym etapem każdej jednostki dydaktycznej powinno być przedstawienie tematu oraz założonych celów. Jednostka dydaktyczna stanowi pewną zamkniętą całość i może być realizowana podczas jednej, dwu lub kilku godzin lekcyjnych.

Wymagania związane z edukacją dla bezpieczeństwa znalazły odbicie w innych przedmiotach realizowanych na wcześniejszych etapach edukacyjnych. Znajdujemy je w programie wychowania przedszkolnego (wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci), szkoły podstawowej na poziomie edukacji wczesnoszkolnej (edukacja społeczna, przyrodnicza, zajęcia praktyczno-techniczne, zajęcia komputerowe, wychowanie fizyczne i etyka) oraz na II etapie kształcenia – w klasach IV–VI (na lekcjach przyrody, zajęciach komputerowych, zajęciach praktyczno-technicznych, wychowaniu fizycznym, etyce). Na III etapie kształcenia, oprócz lekcji edukacji dla bezpieczeństwa, z problematyką bezpieczeństwa, zagrożeń zdrowotnych, pierwszej pomocy i funkcjonowania organizmu człowieka uczeń spotyka się również na lekcjach techniki, wychowania fizycznego (edukacja prozdrowotna), geografii i biologii.

Część zagadnień poruszanych w ramach programu edukacji dla bezpieczeństwa w gimnazjum powinna być już znana uczniom, dlatego na każdym etapie edukacyjnym należy przeprowadzić diagnozę poziomu opanowanej wiedzy oraz ukształtowanych umiejętności i – zgodnie z wynikami tej diagnozy – rozpoczynać jednostkę dydaktyczną bądź od powtórzenia, bądź od utrwalenia poruszanych wcześniej zagadnień. Aby efektywnie zrealizować treści i rozwijać opisane w podstawie programowej umiejętności, warto skłaniać uczniów do analizy zdarzeń (zwłaszcza występujących w środowisku ucznia) lub zależności i wyciągania wniosków. Przyczyni się to do lepszego zrozumienia rzeczywistości i pozwoli przygotować się do skutecznego działania w sytuacji zagrożenia, a w przyszłości może pomóc uniknąć wielu sytuacji kryzysowych.

Przewidziane w programie cele powinny być osiągnięte dzięki zastosowaniu **metod aktywizujących ucznia**. Należy jednak pamiętać, że wykonywane ćwiczenie (lub ich cykl) tylko wówczas przyniesie zamierzony efekt, jeżeli zostanie zakończone podsumowaniem i wyciągnięciem wniosków. Uczniowie po zakończeniu jednostki dydaktycznej powinni wiedzieć, jaki był cel wykonywanych ćwiczeń i czego się dzięki temu nauczyli.

W procesie kształcenia ważna jest również właściwa organizacja stanowisk pracy uczniów. Pracownia powinna być wyposażona w lekkie, wygodne do przestawiania meble, aby je bez trudności dowolnie konfigurować, zależnie od wykonywanych ćwiczeń. Podczas zajęć uczniowie będą często wykonywać ćwiczenia praktyczne na materacach, korzystając z podręcznych środków opatrunkowych oraz fantomów. Będą także projektować plakaty na dużych arkuszach papieru, dlatego należy przewidzieć miejsce do ich eksponowania, np. miękkie tablice lub umieszczone na odpowiedniej wysokości listwy. Niezbędna jest również podręczna biblioteczka, w której powinny znaleźć się m.in.:

- pakiet edukacyjny składający się z podręcznika dla ucznia oraz przewodnika metodycznego dla nauczyciela,
- przedmiotowy system oceniania,
- plan wynikowy,
- rozwiązania metodyczne lekcji,
- karty pracy ucznia,
- zestawy narzędzi pomiaru dydaktycznego: testy, karty obserwacji, karty samooceny itp.,
- opisy przypadków, np. z prasy czy internetu,
- foliogramy, gry dydaktyczne, prezentacje multimedialne,
- literatura uzupełniająca i rozszerzająca omawiane zagadnienia,
- wyciąg artykułów z *Kodeksu karnego*,
- aktualne ustawy i przepisy regulujące zagadnienia bezpieczeństwa i zakres pierwszej pomocy,
- procedury bezpieczeństwa w szkole, instrukcje itp.

Aby zapewnić wszechstronny rozwój uczniów, nauczyciel powinien dobierać we właściwych proporcjach różne **metody kształcenia**:

- **podające** – podczas wprowadzania zagadnień nowych o dużej trudności, aby zainteresować ucznia tematem;
- **problemowe** – w sytuacjach, gdy uczniowie mogą i powinni samodzielnie poszukiwać informacji oraz rozwiązań różnych problemów;
- **eksponujące** – gdy celem jest kształtowanie wrażliwości i właściwego systemu wartości uczniów;
- **praktyczne** – w sytuacjach, gdy uczniowie mogą i powinni wykorzystać zdobytą wiedzę w sytuacjach praktycznych.

Nauczyciel, zanim dobierze metodę lub metody kształcenia, powinien przede wszystkim odpowiedzieć sobie na pytanie: „Jakie cele chcę osiągnąć?”, a następnie zastanowić się, jakie metody będą najbardziej odpowiednie do wieku i poziomu percepcji uczniów oraz w jaki sposób można najefektywniej osiągnąć założone cele. Dopiero rzetelna odpowiedź na te pytania pozwoli na wybranie właściwych metod i ich skuteczne zastosowanie. Metody nauczania, obok tematu lekcji, celów ogólnych i operacyjnych oraz stosowanych materiałów dydaktycznych, decydują o skuteczności przekazywania uczniom podczas prowadzonych zajęć ważnych treści i informacji.

Niniejszy program edukacji dla bezpieczeństwa daje możliwość zastosowania wszystkich wymienionych metod kształcenia.

Wykład, pogadanka czy **opowiadanie** mogą być wykorzystywane do wprowadzenia nowych zagadnień i przybliżenia uczniom pojęć niezbędnych do zrozumienia celu lekcji oraz wykonywanych ćwiczeń. Tego rodzaju metody odniosą pożądany skutek tylko wówczas, gdy nie będą dominujące podczas jednostki lekcyjnej, a wykorzystana terminologia nie przekroczy możliwości percepcyjnych uczniów.

Różne rodzaje **dyskusji** przyczyniają się przede wszystkim do doskonalenia myślenia uczniów, zachęcają ich do aktywnego uczestnictwa w rozmowie oraz umożliwiają opanowanie istotnych umiejętności komunikacyjnych. Szczególną odmianą dyskusji jest **metaplan**, który powinien być wykorzystywany wtedy, kiedy celem jest poszukiwanie rozwiązania problemu – znalezienie sposobów naprawienia sytuacji określonej jako niesatysfakcjonująca. Może mieć większe zastosowanie w modułach II i III.

Ciekawym sposobem zapisywania wniosków z dyskusji, porządkującym jej przebieg i pozwalającym na całościowe spojrzenie na zagadnienie, jest tworzenie **mapy mentalnej**, czyli graficznego obrazu dyskusji. Metoda ta może być wykorzystywana zarówno podczas wprowadzania nowych zagadnień – wtedy ułatwia uczniom segregowanie informacji z różnych źródeł – jak i podczas podsumowania czy powtórzenia – wtedy porządkuje związki oraz zależności występujące w omawianym zagadnieniu.

Innym sposobem uczenia się jest wspólne **rozwiązywanie problemów**. Istota nauczania problemowego polega na rozwikłaniu trudnej kwestii w trzech etapach: analiza sytuacji problemowej, poszukiwanie pomysłów jej rozwiązania i sprawdzanie trafności jej rozwiązania. Celem tego typu nauczania jest równocześnie znalezienie wyjścia z trudnej sytuacji (wzbogacenie wiedzy), poznanie i doskonalenie umiejętności rozwiązywania problemów oraz kształtowanie postawy poszukiwania pomysłów na rozwiązywanie problemów i dążenia do ich rozwiązania. Nauczanie problemowe jest zatem strategią (a nie metodą) wymagającą stosowania różnorodnych metod nauczania i uczenia się. Ich bogactwo ujawnia się szczególnie podczas grupowej pracy uczniów. Wybór metod zależy od rodzaju problemu oraz od fazy jego rozwiązywania.

Gry dydaktyczne mają dużą wartość, ponieważ łączą w sobie elementy nauki i zabawy. Zarówno gry symulacyjne, polegające na odtwarzaniu przez uczniów rzeczywistych sytuacji problemowych, jak i gry decyzyjne są szczególnie przydatne w procesie kształtowania umiejętności rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji.

Metoda inscenizacji może również znaleźć zastosowanie w procesie kształcenia. Jej istotą jest odgrywanie przez uczniów ról zgodnie z przygotowanym scenariuszem, a następnie poddanie analizie treści obejrzanej inscenizacji i wyciągnięcie wniosków. Metoda inscenizacji zachęca również uczniów do osobistej refleksji.

Ćwiczenia należy realizować wtedy, kiedy istnieje potrzeba wytrenowania pewnych sprawności lub praktycznego zastosowania posiadanej wiedzy. Podstawą ćwiczenia jest wielokrotne wykonywanie danej czynności w celu jej doskonalenia. Ćwiczenie przynosi największe efekty, jeżeli uczeń uświadamia sobie cel jego wykonywania oraz rozumie reguły działania, które musi zastosować. Pomocne w tym mogą okazać się karty samooceny.

Metodą, która łączy wszystkie strategie działania nauczyciela – informacyjną, problemową, emocjonalną i operacyjną – jest **metoda projektów**. Metoda ta polega na samodzielnym wykonywaniu przez uczniów, indywidualnie lub w zespole, zadań zbliżonych do sytuacji rzeczywistych. Jej celem jest znalezienie rozwiązania określonego problemu, realizacja wybranego rozwiązania oraz zaprezentowanie efektów wykonanej pracy. Uczy integrowania wiedzy oraz wykorzystywania umiejętności z różnych obszarów, a także przygotowuje do funkcjonowania w życiu.

FORMY ORGANIZACJI ZAJĘĆ Z PRZEDMIOTU EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

W typowym procesie dydaktycznym są stosowane trzy główne formy organizacyjne zajęć: lekcja, zajęcia terenowe, zajęcia pozalekcyjne.

Podstawową formą organizacyjną jest **lekcja** odbywająca się w klasie. Ze względu na cel wyróżniamy trzy typy lekcji – lekcje poświęcone:

1. nowym treściom nauczania,
2. podsumowaniu (utrwaleniu) dotychczas poznanych treści nauczania,
3. sprawdzaniu i ocenianiu osiągnięć uczniów.

Od typu lekcji zależy jej struktura i organizacja. W strukturze lekcji poświęconej wprowadzaniu nowych treści programowych należy uwzględnić trzy fazy – przygotowawczą (organizacja zajęć), wykonawczą (realizacja) i podsumowującą (rekapitulacja).

W **fazie przygotowawczej** nauczyciel dyscyplinuje uczniów, motywuje i mobilizuje do zajęć, wprowadza w tematykę lekcji i zapoznaje z jej celem.

Głównym zadaniem **fazy wykonawczej** jest realizacja celów nauczania dotyczących danego tematu. Do celów lekcji dostosowuje się bowiem strategię i metody nauczania. Doświadczony nauczyciel wie, że na jednej lekcji należy stosować różne metody nauczania. Efekt fazy wykonawczej jest tym większy, im stosowane przez nauczyciela metody bardziej aktywizują uczniów do uczenia się.

Głównym celem **fazy podsumowującej** jest ocena efektów fazy wykonawczej lub integracja realizowanej treści nauczania. Skuteczność nauczania na lekcji można ocenić w różny sposób, np. przez krótkie pytania lub zastosowanie formy krzyżówki. Ocena efektywności lekcji jest niezbędna dla nauczyciela, ponieważ umożliwia mu ocenę przeprowadzonego procesu dydaktycznego i sprawdzenie słuszności doboru strategii. Integracja treści nauczania polega na scalaniu, syntezy, podkreśleniu najważniejszych elementów treści. Pożądane jest stosowanie w tym celu schematów, algorytmów, rysunków, tabel, wykresów.

W nauczaniu edukacji dla bezpieczeństwa istotną rolę odgrywać mogą również **zajęcia terenowe**. Ta forma organizacji procesu dydaktycznego, poza aspektem poznawczym, ma ogromne walory wychowawcze. Wskazane jest organizowanie zajęć w terenie, zwłaszcza z zagadnień dotyczących regionalnych zagrożeń ekologicznych oraz z niektórymi zagadnieniami bloku dotyczącego organizacji obrony cywilnej i zasad powszechnej samoobrony w przypadku zagrożeń.

Warto zorganizować wycieczkę do miejscowej straży pożarnej (zagrożenia powodziowe, pożarowe, ostrzeżenie i alarmowanie ludności), do schronu (indywidualne i zbiorowe środki ochrony), na wysypisko śmieci, do oczyszczalni ścieków, ujęcia wodnego (regionalne zagrożenia ekologiczne, zagrożenia związane z działalnością człowieka) itp. Program edukacji dla bezpieczeństwa został napisany w taki sposób, że przewiduje godziny do wykorzystania dla nauczyciela, ze wskazaniem przeprowadzenia zajęć w terenie.

Oddzielną formą organizacji procesu dydaktycznego są **zajęcia pozalekcyjne** – najczęściej prowadzone w ramach szkolnego koła PCK lub grupy społecznych instruktorów (SIM) PCK. Głównym celem tych zajęć jest pogłębianie zainteresowań problematyką przedmiotu, a zwłaszcza doskonalenie umiejętności udzielania pierwszej pomocy, organizacja imprez szkolnych (konkursów, pokazów, zawodów) z zakresu udzielania pierwszej pomocy, wiedzy o HIV / AIDS, honorowego krwiodawstwa, o tematyce czerwonokrzyskiej i międzynarodowego prawa humanitarnego, a także dotyczących zagrożeń regionalnych. Ciekawy projekt zajęć pozalekcyjnych spotka się z uznaniem i akceptacją zarówno młodzieży, jak i dyrekcji.

Karty pracy dla ucznia służą indywidualizacji procesu nauczania i uczenia się uczniów. W wielu przypadkach do jednego tematu lekcyjnego można opracować po kilka kart pracy, aby nauczyciel miał możliwość organizacji pracy w zespole z uwzględnieniem możliwości uczniów.

Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Ocenianie to proces, któremu uczniowie podlegają nieustannie. Nie może się jednak ograniczać do gromadzenia ocen oraz do prowadzenia zestawień statystycznych. Ocenianie powinno być:

- procesem gromadzenia informacji,
- integralną częścią procesu edukacyjnego,
- wspieraniem szkolnej kariery uczniów i podnoszeniem ich motywacji do uczenia się.

Mówiąc o ocenianiu, należy wziąć pod uwagę:

- planowanie procesu nauczania,
- przebieg procesu nauczania,
- sposoby zbierania informacji (poniżej opisano sposoby oceniania różnych form aktywności uczniowskich),
- sposoby komunikowania informacji,
- ewaluację procesu dydaktycznego.

Wyróżnia się zazwyczaj dwie funkcje oceniania:

- **klasyfikacyjną**, w której ocena wyrażona jest za pomocą symbolu i służy różnicowaniu uczniów ze względu na dalsze ścieżki kształcenia,
- **diagnostyczną** – służącą wspieraniu szkolnej kariery ucznia, monitorowaniu jego postępów i określaniu indywidualnych potrzeb. Sprzyja także określeniu efektywności metod stosowanych na lekcjach i wpływa na modyfikowanie planów pracy.

Z obu aspektów oceniania należy zdawać sobie sprawę i bardzo starannie je rozróżniać. W każdym ze sposobów oceniania warto zwrócić uwagę na przyrost wiedzy ucznia, a nie tylko na efekt końcowy. Ważne jest, aby uczniowie zdawali sobie sprawę z tego, czego i w jakim stopniu się nauczyli.

Porównanie oceniania wspomagającego i sumującego (różnicującego)

Cechy oceniania	Ocenianie wspomagające	Ocenianie sumujące
Cel	Monitorowanie rozwoju ucznia	Selekcja, monitorowanie systemu szkolnego
Charakter	Ciągły, odbywa się na bieżąco	Okresowy – odbywa się co pewien czas (np. co semestr)
Metody	Wszystkie dostępne sposoby – obserwacja, rozmowa, różne rodzaje i formy pracy	Sprawdziany pisemne zgodnie z wymaganiami opisanymi w podstawie programowej
Sposoby notowania wyników	Wybrane przez szkołę lub nauczyciela sposoby pozwalające opisać różne aspekty szkolnej kariery ucznia	Jakościowe i ilościowe analizy wyników
Przydatność	Nauczyciel, uczeń, rodzic	Nadzór, środowisko, administracja wyższych szkół i uczelni

W świetle założeń organizacyjnych programu i najnowszych tendencji w zakresie oceniania ocena poziomu postępów i osiągnięć uczniów powinna być integralną częścią procesu edukacyjnego. Wskazane jest, aby w procesie kształcenia wystąpiły trzy rodzaje badań ewaluacyjnych:

- diagnostyczne,
- formatywne (kształtujące),
- sumatywne.

Cele oceniania

Przystępując do oceniania uczniów, należy zadać sobie podstawowe pytanie: „Po co oceniam?”. Odpowiedź powinna brzmieć: „Oceniam, aby:

- przeprowadzić diagnozę – określić indywidualne potrzeby i przyczynę ewentualnych trudności każdego ucznia;
- uzyskać informacje o efektywności procesu nauczania – określić rozwój i postępy uczniów, dokonać ewaluacji i modyfikacji procesu nauczania;
- uzyskać stopnie cząstkowe – niezbędne w szkolnej rzeczywistości i umożliwiające różnicowanie i klasyfikowanie uczniów;
- upowszechniać osiągnięcia uczniów – co pozwala porównywać osiągnięcia szkół, określać stopień opanowania umiejętności;
- dokonać ewaluacji programów nauczania – umożliwia ocenę efektywności strategii kształcenia”.

Jak wynika z dwóch pierwszych punktów, w centrum zainteresowania jest uczeń i jego potrzeby – zarówno zdolności, zainteresowania, jak i problemy. Ważne jest, by na początku pracy określić stan wiedzy i umiejętności uczniów, a następnie tak zaplanować pracę, by im pomagać w rozwoju. Ocena ma być informacją o tym, jak ten proces przebiega. Nauczyciel tak ma postępować (planować nauczanie), by wskazywać uczniom nie tylko ich braki, ale przede wszystkim sposoby ich uzupełnienia. Ocenianie nie ma na celu udowodnienia uczniom, czego nie wiedzą, lecz pokazanie, jaki jest stan ich wiedzy i umiejętności oraz jak mają je rozwijać.

Niezmiernie ważnym etapem w ocenianiu jest **planowanie procesu nauczania**. Planowanie wynikowe w dydaktyce opiera się na jasno i realistycznie określonych wymaganiach programowych. Nie może to być jeden zbiór wymagań, gdyż uzdolnienia uczniów są zróżnicowane. Niezbędna jest pewna hierarchia wymagań.

Ustalenie kryteriów wymagań nie jest łatwym zadaniem. Mimo trudności należy jednak pokusić się o ich wyznaczenie. Jaka wiedza i jakie umiejętności są do tego potrzebne? Otóż należy umieć operacjonalizować cele i znać podstawowe wymagania opisane w podstawie programowej przedmiotu. Julian Ochendusko stwierdził, iż kryteria wymagań są właściwościami osiągnięć uczniów pozwalającymi zróżnicować, ustopniować je hierarchicznie (tenże, w: *Potrzeba planowania pracy dydaktycznej*, „Forum Humanistów” 2000, nr 3, s. 28). Proponuje on podział wymagań na dwie kategorie: podstawowe (P) i ponadpodstawowe (PP). W obrębie wymagań P mieszczą się wymagania na oceny: dopuszczający i dostateczny, z kolei wymagania PP obejmują oceny: dobry i bardzo dobry. Jeśli chodzi o ocenę celującą, to zakres wiedzy, umiejętności oraz dodatkowych wymagań należy określić indywidualnie z uczniami i zapisać w kontrakcie sposoby jej zdobycia. Poniższa tabela obrazuje sposób tworzenia kryteriów.

Kryteria	Wiadomości i umiejętności	
	Wymagania podstawowe	Wymagania ponadpodstawowe
Przystępność	Bardzo łatwo i łatwe	Trudne i bardzo trudne
Użyteczność	Praktyczne, przydatne życiowo	Teoretyczne, mniej przydatne życiowo – naukowe
Niezbędność wewnątrzprzedmiotowa	Niezbędne w dalszej edukacji, bazowe	Rozszerzające podstawę przedmiotu
Niezbędność międzyprzedmiotowa	Ułatwiające uczenie się innych przedmiotów	Pogłębiające interdyscyplinarność lub swoistość
Niezawodność	Pewne, sprawdzone, wdrożone w praktyce	Także hipotezy, problematyczne

Każdy nauczyciel musi dokonać modyfikacji planu wynikowego edukacji dla bezpieczeństwa, biorąc pod uwagę możliwości swoich uczniów (indywidualizacja procesu nauczania i uczenia się uczniów) oraz warunki pracy, które w każdej szkole są inne.

Aby dobrze wykonał to zadanie, powinien:

1. zbadać kompetencje uczniów „na wejściu” i określić kierunek działania dla zespołu i poszczególnych uczniów;
2. dokonać szczegółowej analizy podziału wymagań na poziomy podstawowy i ponadpodstawowy;
3. dokonać analizy wymagań podstawowych, by były rzeczywiście takie, jak określono w tabeli, dla uczniów danej klasy (jeżeli uczniowie są mniej zdolni, należy obniżyć poziom wymagań podstawowych lub tak je przeredagować, by w rezultacie nie okazały się za wysokie);
4. pamiętać, że łatwe jest to, co nie sprawia trudności słabemu uczniowi, a nie to, co jest łatwe z punktu widzenia nauczyciela;
5. modyfikować wymagania etapami, by łatwiej było wprowadzać ewentualne zmiany. Po ustaleniu kryteriów należy bezwzględnie przedstawić je uczniom i rodzicom.

W trakcie realizacji planu nauczyciel jest zobowiązany:

1. wyjaśniać i wielokrotnie przypominać uczniom wymagania, aby dokładnie wiedzieli, za co, kiedy i w jaki sposób będą oceniani;
2. ustawicznie modyfikować i urealniać plan wynikowy na podstawie obserwacji postępów i efektów pracy uczniów (wyników) – stąd jego nazwa – plan wynikowy;
3. oceniać osiągnięcia uczniów w powiązaniu z poziomami wymagań;
4. zwracać uwagę na opanowanie poziomów wymagań (a nie na stopnie szkolne) podczas dokonywania analizy osiągnięć (zbiorowej lub indywidualnej);
5. uwzględniać w rozmowach z uczniami i ich rodzicami poziom opanowania wiedzy i umiejętności z danego zakresu, a nie ograniczać się do podania stopnia szkolnego.

Aby właściwie zaplanować nauczanie przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa na obu etapach edukacyjnych, nauczyciele powinni wcześniej posiadać informacje o wiedzy i umiejętnościach swoich uczniów. W tym celu na pierwszych zajęciach wskazane byłoby sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności nabytych przez młodzież na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Chociaż program edukacji dla bezpieczeństwa w gimnazjum jest przedmiotem, z którym młodzież spotyka się po raz pierwszy, to jednak podczas różnych zajęć lekcyjnych we wcześniejszych etapach edukacyjnych były realizowane zadania związane z tą problematyką, dlatego możliwe jest przeprowadzenie badań diagnostycznych na początku każdego omawianego modułu. Dzięki temu nauczyciel będzie mógł właściwie zaplanować proces dydaktyczny i dostosować go do indywidualnych potrzeb uczniów.

Przed przystąpieniem do realizacji modułu I w gimnazjum – *Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach* – badania takie można przeprowadzić za pomocą karty samooceny, która pozwoli uczniom na określenie własnego poziomu umiejętności udzielania pierwszej pomocy. W modułach II i III nauczyciel powinien zdiagnozować, które z zagadnień dotyczących zagrożeń, bezpieczeństwa w szkole i w środowisku oraz ochrony ludności uczniowie już znają. Na każdym etapie kształcenia uczeń poznaje zasady zachowania się w sytuacjach kryzysowych w szkole.

Na początku nauki w szkole ponadgimnazjalnej można przeprowadzić badania diagnostyczne obejmujące zakres podstawy programowej edukacji dla bezpieczeństwa w gimnazjum. Należy pamiętać, że na IV etapie kształcenia nauczyciel odpowiada za to, aby uczeń opanował wiedzę i umiejętności opisane na wcześniejszych etapach edukacyjnych. Badanie na wejściu jest więc obowiązkiem nauczyciela szkoły ponadgimnazjalnej. Wynik badania wskaże, z jaką grupą młodzieży ma do czynienia, jakie są jej umiejętności, co musi powtórzyć, utrwalić, doskonalić.

Badania formatywne powinny być prowadzone na bieżąco, podczas wszystkich zajęć dydaktycznych. Ich głównym celem jest reagowanie na pojawiające się problemy i szukanie rozwiązań w celu ich wyeliminowania. Kontrola bieżąca dokonywana w trakcie przyswajania nowych dla uczniów treści kształcenia dostarcza informacji o efektywności nauczania i uczenia się, co pozwala kształcić i modelować proces dydaktyczny. Kontrola bieżąca jest szczególnie istotna, ponieważ umożliwia nauczycielowi bliższe poznanie możliwości intelektualnych swoich uczniów, co powinno prowadzić do stosowania odpowiednich metod i strategii nauczania oraz indywidualizacji nauczania i uczenia się uczniów.

Badania sumatywne prowadzi się pod koniec realizacji modułu. Powinny sprawdzać poziom osiągnięć dydaktycznych uczniów w odniesieniu do założonych standardów. Ocena powinna uświadomić uczniom, jak zmienił się zakres ich umiejętności, oraz wskazać kierunki i sposoby wprowadzania kolejnych pożądanych zmian.

Badania sumatywne w module I zarówno w gimnazjum, jak i w szkole ponadgimnazjalnej mogą przybrać formę prezentacji multimedialnej wykonanej przez zespół uczniów w ramach projektu uczniowskiego.

Inną formą badań sumatywnych może być dobrze przygotowany test teoretyczny lub/i praktyczny, którego zadania będą przede wszystkim sprawdzały zrozumienie materiału nauczania oraz wykorzystanie wiedzy w sytuacjach typowych i nietypowych, a także badały stopień opanowania umiejętności udzielania pierwszej pomocy.

Zgodnie z założeniami programu głównym celem procesu oceniania jest monitorowanie rozwoju ucznia oraz wspieranie jego szkolnej kariery i podnoszenie poziomu motywacji. Właściwy układ celów kształcenia na poszczególnych poziomach wymagań ułatwia nauczycielowi konstruowanie oraz ocenianie zadań sprawdzających. Podstawą oceny powinny być systematyczna obserwacja pracy i aktywności ucznia oraz przekazywanie mu informacji zwrotnej na temat poziomu opanowanych umiejętności.

Nowoczesne ocenianie zakłada, że informacje o osiągnięciach ucznia są otrzymywane z różnych źródeł. Nauczyciel, oceniając ucznia, powinien wykorzystywać różne sposoby i narzędzia pomiaru dydaktycznego, aby stworzyć mu różnorodne możliwości potwierdzenia zdobytych wiadomości i opanowanych umiejętności.

ODPOWIEDŹ USTNA

Powinna dać uczniowi możliwość wykazania się znajomością pojęć oraz faktów i ich zrozumieniem, umiejętnością odniesienia wiedzy do otaczającej rzeczywistości. Ta forma kontroli wymaga od nauczyciela precyzyjności w formułowaniu pytań (poleceń), a od ucznia – umiejętności budowania poprawnych wypowiedzi ustnych. Sprawdza stopień zrozumienia i opanowania materiału oraz systematyczność pracy ucznia. Wskazane jest, aby odpowiedź ucznia była powiązana z innymi czynnościami, np. analizą rysunku, zdjęcia, schematu, oceną opisanej sytuacji. Szczególnie ważny zatem jest sposób konstruowania pytań przez nauczyciela.

KARTKÓWKA

Obejmuje materiał z dwóch ostatnich lekcji, może być niezapowiedziana, jest oceniona w ciągu tygodnia, sprawdza stopień opanowania materiału oraz systematyczność pracy ucznia. Największe znaczenie w pracy ma merytoryczna poprawność odpowiedzi.

SPRAWDZIAN PISEMNY

Informuje o zdobytych przez ucznia wiadomościach i umiejętnościach z zakresu materiału objętego sprawdzianem oraz zdolnościach łączenia prostych faktów i wyciągania wniosków. Przygotowanie sprawdzianów pisemnych, ze względu na ich rangę w procesie ewaluacji osiągnięć uczniów, wymaga od nauczyciela stosowania procedur gwarantujących obiektywność oceniania.

ZADANIA OTWARTE

W sprawdzianach nauczycielskich najczęściej stosowane są zadania otwarte. Konstruowanie takich zadań jest łatwiejsze, jednak ocenianie bywa kłopotliwe, zwłaszcza jeśli zadania wymagają od ucznia dłuższej wypowiedzi. Dają one szansę sprawdzenia umiejętności budowania przez ucznia wypowiedzi, selekcji i porządkowania wiadomości oraz logicznego rozwijania myśli. Ważne jest jednak, aby zadania miały charakter problemowy i wymagały od ucznia stosowania wiedzy w nowej sytuacji.

PRZYKŁADOWE ZADANIA OTWARTE

- W terenie skażonym lub zakażonym drogi oddechowe, oczy, twarz i odkryte części ciała muszą być chronione przed zawartymi w powietrzu środkami trującymi lub aerozolami bakteryjnymi. Wyjaśnij, w jaki sposób możesz się zabezpieczyć przed szkodliwym działaniem tych środków.
- Z grupą rówieśników (czteroosobowy zespół) byłaś / byłeś na wycieczce w Tatrach. W drodze powrotnej jeden z kolegów pośliznął się i upadł. Uskarża się na silny ból w okolicy stawu skokowego, noga w tym miejscu obrzmiała. Poruszanie nią jest utrudnione i sprawia ból. Na szczęście posiadacie dobrze wyposażoną apteczkę. Odpowiedz, jaki uraz podejrzewasz i jakie powinno być postępowanie poszczególnych członków zespołu, aby pomoc była skuteczna i szybka. Oczekuje się zastosowania pełnego schematu postępowania ratowniczego w urazach kostno-stawowych.
- Wracając z jesiennej wycieczki rowerowej, widzisz, jak samochód przed Tobą dokonuje manewru wyprzedzania, wpada w poślizg i uderza w przydrożne drzewo. Jest trzech poszkodowanych, w tym dziecko. Opisz urazy, jakich mogli doznać poszkodowani, oraz określ, jakie będzie twoje postępowanie do czasu przyjazdu służb ratowniczych.
- Idziesz ulicą i widzisz leżącą kobietę. Podchodzisz i stwierdzasz, że kobieta jest nieprzytomna, a w ciągu 10 sekund wystąpił zaledwie jeden oddech. Nie widzisz dodatkowych obrażeń. Opisz schemat postępowania do czasu przyjazdu służb ratunkowych.

Innym rodzajem zadań otwartych są zadania **krótkiej odpowiedzi**. Stosując je, można sprawdzić szerszy zakres materiału. Ocena jednak wymaga od nauczyciela dokonania analizy treści oraz precyzji wypowiedzi.

PRZYKŁAD ZADANIA OTWARTEGO, KRÓTKIEJ ODPOWIEDZI

Właściwe rozpoznanie i poprawnie udzielona pierwsza pomoc poszkodowanemu mają istotny wpływ na przebieg gojenia się ran i ogólny stan poszkodowanego.

- Sporządź listę czynności, które należy wykonać, opatrując rannego.
 - -
 - -
 - -
- Przedstaw plan udzielenia pomocy osobie, u której występuje silny krwotok w okolicy podudzia.
 - -
 - -
 - -
 - -
- Stosując złotą maksymę: „Nie szkodzić poszkodowanemu”, zaproponuj sposób opatrzenia rany z tkwiącym w niej ciałem obcym.
 - -
 - -
 - -
 - -
- Narysuj i opisz poszczególne warstwy opatrunku uciskowego.
 - -
 - -
 - -
 - -

- Jesteś wraz z rodzicami w Zakopanem. Właśnie wróciliście do hotelu zmęczeni całonocnym suszeniem, gdy otrzymujecie wiadomość o zagrożeniu skażeniem. Około 100 m od miejsca zakwaterowania, w wyniku wypadku, rozszczelnieniu uległa cysterna przewożąca chlor. Zaproponuj sposób ochrony dróg oddechowych i skóry poszczególnym członkom rodziny.
 - -
 - -
 - -
 - -
- Wyjaśnij, co kryje się pod odpowiednimi literami wyrazu SAMPLE. O co zapytasz poszkodowanego lub świadka zdarzenia podczas przeprowadzania wywiadu?
 - S -
 - A -
 - M -
 - P -
 - L -
 - E -

ZADANIA ZAMKNIĘTE

Zadania zamknięte coraz częściej pojawiają się na egzaminach zewnętrznych, dlatego ważne jest również stosowanie ich podczas sprawdzianów wewnętrznych (nauczycielskich). Zadania te łatwo się sprawdza, ale przygotowanie ich wymaga wysiłku i przemyślenia w momencie ich budowania.

ZADANIE WIELOKROTNEGO WYBORU

Pierwszą czynnością ratującego w miejscu wypadku powinno być

- a) wezwanie fachowej pomocy.
- b) organizacja transportu poszkodowanego.
- c) zabezpieczenie miejsca wypadku.
- d) sprawdzenie czynności życiowych poszkodowanych.

Przed wykonaniem opatrunku skaleczenia i drobne zranienia należy przemyć

- a) jodyną.
- b) wodą utlenioną.
- c) wodą z kranu.
- d) nie można niczym przemywać.

Ocena oddechu u dorosłej osoby nieprzytomnej powinna trwać

- a) około 5 sekund.
- b) około 10 sekund.
- c) około 15 sekund.
- d) około 20 sekund.

Przystępując do udzielania pierwszej pomocy, trzeba założyć rękawiczki

- a) foliowe.
- b) skórzane.
- c) wełniane.
- d) lateksowe.
- e) winylowe.

AUTOR: Bogusława Breitkopf

ZADANIE PRAWDA / FAŁSZ

Oceń poniższe stwierdzenia i wstaw znak X w odpowiednią rubrykę tabeli.

Lp.	Zdanie	Prawda	Falsz
1.	Zbyt ścisły opatrunek może utrudniać krążenie krwi.		
2.	Tamując silny krwotok, należy założyć opaskę uciskową.		
3.	Łańcuch ratunkowy to kolejność działań, które należy podjąć na miejscu wypadku.		
4.	Poszkodowany jest nieprzytomny, ma prawidłowy oddech, nie ma żadnych dodatkowych objawów. Ratownik pozostaje przy nim. Do czasu przybycia karetki pogotowia musi ułożyć go na boku z odchyleną do tyłu głową.		
5.	Postępowanie ratowników na miejscu wypadku zależy od wieku poszkodowanego.		
6.	W przypadku braku oddechu u poszkodowanego należy wezwać pogotowie i oczekiwać na jego przybycie.		
7.	Kto nie udzieli pomocy osobie w stanie zagrożenia życia lub zdrowia, podlega karze pozbawienia wolności.		

ZADANIE NA DOBIERANIE

Przyporządkuj poszczególnym urazom odpowiednie ułożenie poszkodowanego. Połącz w pary.

Oznaczenie	Uraz	Para	Oznaczenie	Zalecane ułożenie poszkodowanego
1	Rany głowy i twarzy		A	Poszkodowany leży na twardym podłożu
2	Rany klatki piersiowej		B	Pozycja leżąca z uniesionymi kończynami
3	Zatrzymanie oddechu		C	Pozycja leżąca z uniesioną głową i barkami
4	Omdlenie		D	Pozycja półsiedząca z podparciem

Przyporządkuj do ran odpowiednie rodzaje opatrunków. Połącz w pary.

Oznaczenie	Rana	Para	Oznaczenie	Rodzaj opatrunku
1	Rany głowy i twarzy		A	Opatrunek śrubowy zaginany
2	Rana kluta klatki piersiowej		B	Opatrunek chłonący
3	Rana szarpana podudzia		C	Opatrunek stabilizujący
4	Rana z ciałem obcym		D	Opatrunek zastawkowy
5	Stłuczenie stawu łokciowego		E	Opatrunek uciskowy
6	Rana cięta uda, krwotok tętniczy		F	Opatrunek żółwiowy

ZADANIE NA KLASYFIKACJĘ

- Uszereguj we właściwej kolejności czynności ratownika na miejscu wypadku, wpisując w ramkę odpowiednie numery od 1 do 7.
 - Włączenie świateł awaryjnych.
 - Ewakuacja poszkodowanych w sytuacji zagrożenia życia.
 - Wezwanie służb ratunkowych.
 - Udzielenie pomocy najbardziej potrzebującym.
 - Ustawienie trójkąta ostrzegawczego.
 - Wyłączenie zapłonu samochodu.
 - Założenie kamizelki odblaskowej.

- Uszereguj we właściwej kolejności postępowanie ratownika z osobą nieprzytomną, wpisując w ramkę odpowiednie numery od 1 do 10.
 - Udrożnienie dróg oddechowych.
 - Zadbanie o komfort psychiczny i termiczny.
 - Rozpięcie uwierającej odzieży poszkodowanego (kołnierzyka, paska).
 - Ocena sytuacji i zadbanie o własne bezpieczeństwo.
 - Sprawdzenie czynności życiowych (przytomności i oddechu).
 - Wezwanie służb ratunkowych (telefon: 112, 999).
 - Opatrzanie ewentualnych urazów (obrażeń).
 - Wołanie o pomoc.
 - Kontrolowanie czynności życiowych i reagowanie na ich zmiany.
 - Ułożenie w pozycji bocznej ustalonej.

Dłuższe sprawdziany powinny być poprzedzone analizą treści nauczania: materiału i celów nauczania oraz sporządzeniem planu testu. W ten sposób nauczyciel będzie miał możliwość monitorowania postępów uczniów w opanowywaniu umiejętności przewidzianych w podstawie programowej.

Propozycja budowy karty planu testu

Nr zadania	Badana umiejętność	Propozycja odpowiedzi	Liczba punktów	Kategoria celów	Poziom wymagań

ROZWIĄZYWANIE PROBLEMÓW

Sposób oceniania zależy od rodzaju problemu i charakteru zadania, które uczniowie mają wykonać. Oceniając, należy wziąć pod uwagę m.in. to, czy uczeń trafnie definiuje problem, posługuje się sprawnie językiem przedmiotu, czy rozwiązanie jest realistyczne, spójne i adekwatne do problemu oraz czy uwzględnia zależności łączące różne elementy tej sytuacji oraz interesy jej uczestników.

Każdorazowo nauczyciel powinien jasno określić swoje wymagania co do formy i treści, a także sposobu wykonania zadania. W kontroli tego typu nauczyciel powinien zasugerować postać rozwiązania problemu (schemat graficzny, rozbudowana praca pisemna czy skróty zapis w punktach kolejnych kroków postępowania).

Ten typ kontroli wymaga od nauczyciela podania kryteriów oceniania, które są pomocne podczas rozwiązywania problemów przez uczniów, a także sprawiają, że ich praca jest znacznie łatwiejsza. Kryteria każdorazowo powinny być dostosowane do konkretnego zadania oraz oczekiwań nauczyciela.

Ocenię podlegają trzy etapy pracy nad rozwiązywaniem problemu:

1. **diagnoza problemu** (charakter; podmioty zaangażowane w daną sytuację, ich potrzeby, interesy, przewidywane reakcje – zwłaszcza reakcje osób będących w szoku; warunki zewnętrzne określające sytuację; specyficzne okoliczności i ograniczenia oraz możliwości rozwiązania problemu);
2. **poszukiwanie rozwiązania** problemu (strategia – zwłaszcza poszukiwanie analogii, dobór kolejnych kroków postępowania; analiza różnych wariantów rozwiązania; wybór optymalnego rozwiązania na podstawie przyjętych założeń; opis rozwiązania problemu);
3. **uzasadnienie wyboru** przyjętego ostatecznie wariantu (dlaczego takie, a nie inne rozwiązanie zostało przyjęte; jakie czynniki zadecydowały o wyborze rozwiązania; przewidywania dotyczące trudności i zagrożeń życia lub zdrowia mogące się pojawić w trakcie realizacji zadań – umiejętność przewidywania i zapobiegania zagrożeniom).

Przykładowe kryteria oceny rozwiązania problemu:

- właściwe rozpoznanie i zdefiniowanie sytuacji wymagającej podjęcia decyzji;
- przeanalizowanie towarzyszących problemowi relacji, zależności i zagrożeń na podstawie elementarnej wiedzy na temat rozważanej sytuacji;
- określenie celów, które chcemy uwzględnić przy rozwiązaniu problemu;
- zaproponowanie różnych wariantów rozwiązania problemu;
- rozpatrzenie wad i zalet (korzyści i strat) wynikających z wyboru poszczególnych wariantów rozwiązania;
- ocena wariantów i wybór najlepszego z punktu widzenia założonych na wstępie celów i wartości.

OBSERWACJA PRACY UCZNIÓW

Ta metoda kontroli dostarcza nauczycielowi informacji o ogólnych predyspozycjach ucznia, jego zdolnościach manualnych, umiejętnościach posługiwania się sprzętem i środkami dydaktycznymi, organizowania własnego warsztatu pracy, współpracy w grupie, koncentracji, a także o sposobach wypowiedzania się, aktywności na lekcjach itp.

ODGRYWANIE RÓL, GRY SYMULACYJNE

Nauczyciele edukacji dla bezpieczeństwa są zmuszeni do stosowania różnych metod nauczania. Do najważniejszych należą odgrywanie ról (wczuwanie się w rolę) i gry symulacyjne. Zadaniem uczniów jest zrozumieć zarówno charakter roli, którą im powierzono, jak i społeczny proces, w którym uczestniczą, odgrywając rolę. Poruszając się w określonej przez symulację rzeczywistości, mogą swobodnie interpretować odgrywaną postać. Metoda ta wymaga jednak od uczniów dużej aktywności, znajomości symulowanej sytuacji, a także wyobraźni.

Przygotowanie symulacji wymaga określenia:

- wydarzenia, którego prezentacją ma być symulacja. Powinno ono dotyczyć problemów wskazanych w podstawie programowej lub uznanych przez nauczyciela za ważne;
- umiejętności, które uczniowie nabędą lub rozwiną dzięki uczestniczeniu w symulacji. Planując kolejne aktywności w symulacji, należy zadbać, aby uczniowie biorący w nich udział rzeczywiście mieli szansę na przećwiczenie określonych wcześniej przez nauczyciela umiejętności;
- problemu zawartego w symulowanym procesie społecznym. Wokół niego skupiać się będzie akcja. Może on wynikać z konieczności podejmowania decyzji w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia;
- czasu, miejsca i okoliczności, w których przebiega akcja;
- wiedzy uczniów i ich doświadczeń potrzebnych do przeprowadzenia symulacji;
- ram odtwarzanej rzeczywistości. Należy ustalić konkretne aktywności, czas ich trwania i reguły, według których będą przebiegały, aby stworzyć równe szanse dla wszystkich uczestników;
- ról i ich charakterystyki. Należy unikać instruowania uczniów o tym, jak należy grać rolę, lepiej podpowiedzieć, co ją charakteryzuje;
- miejsca symulacji i potrzebnych rekwizytów. Trzeba je także właściwie przygotować. Ważna jest dbałość o rekwizyty i pozoracje, które wprowadzają odpowiedni nastrój przeprowadzanej symulacji;
- standardów sukcesu, czyli kryteriów, które umożliwią ocenę efektów uczestniczenia w symulacji.

Ocenianiu powinny podlegać:

- merytoryczne przygotowanie się do danej roli,
- zapoznanie się z informacjami dotyczącymi sytuacji, rodzaju urazu, zagrożenia,
- umiejętność wykorzystania zdobytej wiedzy i reagowania na zmianę sytuacji (na przykład kiedy udzielana pomoc jest niewłaściwa),
- przekonujące wejście w rolę odgrywanej postaci (używanie argumentów i zachowań typowych dla danej sytuacji),
- poziom zaangażowania ucznia i jego efektywność (współpraca z innymi uczestnikami socjodramy lub gry symulacyjnej),
- uważne śledzenie przebiegu gry i trafne wykorzystywanie możliwości, które daje odgrywana rola.

Najważniejszym etapem symulacji jest analiza wydarzenia – uczeń czerpie z niej najwięcej korzyści dzięki temu, że zbiera i porządkuje, a więc ugruntowuje zdobytą w symulacji wiedzę. Nauczyciel powinien jednak pamiętać, że jego rolą jest pomoc uczniom w analizowaniu i ocenianiu problemu, a nie narzucanie opinii czy wniosków.

Aby ułatwić uczniom przejście przez ten etap, można im zadać kilka pytań:

- Co się wydarzyło w symulowanym wydarzeniu i jakie pojawiły się problemy / zagrożenia?
- Dlaczego doszło do tego zdarzenia?
- Jakie były możliwe rozwiązania?
- Jakie kryteria zostały przyjęte przy podejmowaniu decyzji?
- Jaką decyzję podjąłbyś, opierając się na tych kryteriach?
- Jakie mogą być następstwa tej decyzji?
- Czy są zgodne z przyjętymi standardami ratowania życia?
- Czy są zgodne z twoim systemem wartości?
- Jeżeli nie, to z którymi twoimi wartościami są w konflikcie?
- Jak ty byś postąpił w identycznej sytuacji i dlaczego?

METODA PROJEKTÓW

Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 sierpnia 2010 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania na gimnazja nałożono obowiązek zorganizowania pracy metodą zespołowego projektu edukacyjnego, z którego uczeń może zostać zwolniony tylko w uzasadnionych sytuacjach zdrowotnych lub losowych. Rozporządzenie dotyczy uczniów klas, w których obowiązuje nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego.

Aby spełnić warunki nałożone przez to rozporządzenie, projekt gimnazjalny musi być zrealizowany przez zespół uczniów, przeprowadzony na podstawie przygotowanego wcześniej planu i mieć na celu rozwiązanie określonego problemu.

Zmiana roli nauczyciela idzie w kierunku organizatora samodzielnego uczenia się uczniów. Nauczyciel staje się dyskretnym przewodnikiem po drogach zdobywania wiedzy przez jego wychowanków. Ingeruje tylko w naprawdę wymagających tego momentach. Zdecydowanie większą aktywność wykazują teraz uczniowie. Ten styl kierowania pracą ucznia różni się wyraźnie od tradycyjnego. Nie znaczy to, że należy zapomnieć o tradycyjnym uczeniu. Nowe staje się jednak przeważające.

Wątpliwości budzi to, czy metoda projektów może sprostać oczekiwaniom związanym z przekazywaniem wiedzy (pojęć, faktów) i realizacją obowiązkowego programu nauczania. Można przyjąć, że wiedza uczniów związana z projektem, który bezpośrednio realizowali, będzie szersza i bardziej ugruntowana niż przy stosowaniu tradycyjnych metod nauczania. Gwarancją tego są ilość i różnorodność wykorzystanych materiałów, ilość czasu, który poświęcili na ich przygotowanie, i konieczność ustrukturyzowania wiedzy w taki sposób, aby spełniała ona wymogi końcowej prezentacji. Często dodatkowym atutem jest fakt, że temat, który realizują uczniowie, jest w obszarze ich szczególnych zainteresowań. Wątpliwości budzi jednak skuteczność uczenia się na podstawie prezentacji projektów wykonanych przez innych.

Wdrażanie do praktyki szkolnej metody projektów pozwoli na kształtowanie umiejętności i osiągnięcie założonych w podstawie programowej celów kształcenia ogólnego. Odpowiada ona ponadto na zalecenia zawarte w *Raporcie UNESCO* oraz w *Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady*. W 2002 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ ustanowiło **lata 2005–2014 Dekadą Edukacji na temat Zrównoważonego Rozwoju** (nazywaną później także **dekadą zmiany**) **w celu propagowania zrównoważonych zachowań, inspirowania krytycznego i twórczego myślenia pozwalającego znaleźć rozwiązanie problemów, które uniemożliwiają trwały rozwój**. UNESCO powierzono rolę koordynatora działań.

W 2000 r. w Lizbonie przyjęty został przez Radę Europejską plan rozwoju dla Unii Europejskiej. Strategia lizbońska zakłada stworzenie najbardziej konkurencyjnej gospodarki na świecie, a głównym motorem jej rozwoju ma być edukacja. Edukacja w strategii jest przedstawiona jako droga do pomyślności jednostki i dobrobytu społeczeństwa, a także jako narzędzie do wyrównywania szans życiowych dla wielu ludzi i zmniejszania marginalizacji.

Wykonując projekt edukacyjny, uczniowie będą rozwijali umiejętności kluczowe zawarte w obu dokumentach oraz w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Są nimi m.in.:

- komunikowanie się – uczniowie są zachęceni do komunikowania się pomiędzy sobą, z nauczycielami i innymi osobami, zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej;
- negocjowanie – umiejętność rozwijana w kontaktach z innymi uczniami w zespole, nauczycielem, uczestnikami życia gospodarczego i przedstawicielami różnych instytucji;
- twórcze myślenie – przełamywanie barier i stereotypów, poszukiwanie oryginalnych rozwiązań;
- praca w zespole – uczniowie są zachęceni do budowania zespołów i wykonywania w nich różnych zadań;
- rozwiązywanie problemów – poszukiwanie rozwiązań problemów z wykorzystaniem różnych technik;
- korzystanie z informacji – wyszukiwanie informacji w różnorodnych źródłach, ich dobór, selekcja, wykorzystanie;
- podejmowanie decyzji – uczniowie są zachęceni do podejmowania samodzielnych bądź zespołowych decyzji, wprowadzania ich w życie, kontrolowania rezultatów oraz ponoszenia odpowiedzialności za własne działania;
- radzenie sobie w sytuacjach nowych i nietypowych – wykorzystywanie doświadczeń, wiedzy i umiejętności w odmiennych niż dotychczas okolicznościach;
- prezentowanie własnej pracy i obrona swojego zdania – wykorzystanie różnych technik przygotowania i przeprowadzenie prezentacji oraz udział w dyskusji.

Wykonywanie projektów edukacyjnych może stać się istotnym czynnikiem wspierającym rozwój osobowości uczniów. Świadomość własnych mocnych i słabych stron pozwoli im na podejmowanie trudnych decyzji i ponoszenie za nie pełnej odpowiedzialności.

Ponieważ wszyscy nauczyciele są odpowiedzialni za rozwijanie u uczniów umiejętności kluczowych zapisanych w podstawie programowej, obowiązkiem każdego nauczyciela, także edukacji dla bezpieczeństwa, jest wdrażanie młodzieży do pracy metodą projektu. Uczestnictwo w projekcie pomoże uzyskać lepsze wyniki końcowej klasyfikacji oraz da szansę właściwego rozwoju i doskonalenia umiejętności kluczowych na obu etapach edukacyjnych.

Metoda ta wymaga od nauczyciela zaangażowania, wcześniejszego przygotowania zadań, organizacji pracy zespołów zadaniowych, czuwania nad ich pracą i udzielania pomocy przy opracowywaniu projektu i jego prezentacji. Uczniowie z kolei poszukują informacji na dany temat w różnych źródłach, przetwarzają je, przygotowują prezentację zagadnienia i wreszcie przedstawiają je na lekcji. Prezentacja może przybrać różne formy. Może być pisemna, graficzna (np. plakaty), mieć charakter przemówienia, recytacji, gry dydaktycznej, inscenizacji lub kabaretu. Może mieć także formę prezentacji multimedialnej lub filmu uczniowskiego z dokumentacją zdjęciową wykonanych działań. Realizacja projektu i przygotowanie się do jego przedstawienia są rozłożone w czasie. Praca może trwać kilka miesięcy. Zarówno uczniom, jak i nauczycielowi daje ona dużą satysfakcję.

Kolejne etapy przeprowadzenia projektu obejmują:

1. Ustalenie wspólnie z uczniami tematu i celu projektu.
2. Opracowanie instrukcji projektu, która powinna zawierać następujące elementy:
 - temat i jego cele,
 - zadania, które mają wykonać uczniowie,
 - źródła, które powinni wykorzystać,
 - termin prezentacji oraz ewentualne terminy poprzedzających ją konsultacji,
 - możliwe sposoby przedstawienia projektu i czas na to przeznaczony,
 - kryteria oceny projektu.
3. Realizację projektu zgodnie z ustaloną kolejnością zadań i harmonogramem (uczniowie dokonują podziału zadań i są odpowiedzialni za ich wykonanie).
4. Opracowanie kryteriów oceny projektu i zapoznanie z nimi uczestników przed podjęciem pracy (w czasie prezentacji projektu uczniowie są oceniani zgodnie z przyjętymi kryteriami).
5. Omówienie realizacji projektu z punktu widzenia założonych celów.

Dobrze przygotowany i prowadzony projekt daje młodzieży szansę uzyskania dobrego rezultatu na egzaminie końcowym, a ponadto:

- stwarza sytuacje umożliwiające prowadzenie obserwacji, badań, rozwiązywanie problemów w twórczy sposób, poszukiwanie informacji z różnych źródeł, analizowanie i wyciąganie wniosków;
- sprzyja łączeniu wiedzy z różnych dziedzin życia (korelacja międzyprzedmiotowa);
- wdraża do współpracy w grupie, ponieważ w projekcie dominuje praca zespołowa, zwłaszcza na III etapie kształcenia (w gimnazjum). W szkole ponadgimnazjalnej lub w gimnazjum dla osób chętnych (w celu uzyskania dodatkowej oceny mającej wpływ na ocenę semestralną) można realizować projekt indywidualny;
- daje szansę prezentowania wyniku pracy na forum klasy;
- stwarza warunki do indywidualizacji procesu nauczania.

Przed przystąpieniem do projektu zespół realizatorów powinien znaleźć odpowiedzi na ważne pytania:

- Dlaczego taki projekt i co nam da jego realizacja? (motywacja)
- W jaki sposób będziemy pracować? (organizacja pracy)
- Kto będzie odpowiedzialny za realizację poszczególnych etapów? (podział zadań)
- W jakim czasie projekt będzie realizowany i kiedy możemy się spodziewać rezultatów pracy? (planowanie i przydział odpowiedzialności za wykonanie zadania)
- Kto może nam pomóc? (szukanie rozwiązań przez umiejscowienie tematu projektu w obszarach różnych przedmiotów – integracja i korelacja wiedzy)

- Jakie zewnętrzne warunki muszą być spełnione? (przewidywanie i planowanie działań)
- Jakie przeszkody możemy napotkać? (przewidywanie trudności)
- Jakie są ewentualne koszty realizacji? (sprawiedliwy podział obowiązków)

Przed oceną projektu należy ustalić maksymalną liczbę punktów możliwą do uzyskania przez ucznia. W ocenie należy uwzględnić również samoocenę uczniów.

Uczniowie powinni odpowiedzieć na następujące pytania:

- Czy przyjęte przez poszczególnych członków grupy zadania były realizowane w terminie?
- Z którym zadaniem było najwięcej problemów (jakiego rodzaju)? Co zrobiono, aby je pokonać?
- Czy wszyscy byli włączeni do pracy grupy (pracowali solidnie i wywiązywali się z powierzonych zadań)?
- Co należałoby w tej pracy usprawnić? Co zrobilibyśmy inaczej, gdybyśmy robili to jeszcze raz?

Rozróżnia się dwa podstawowe rodzaje projektów uczniowskich:

- **o charakterze praktycznym**, np. gra dydaktyczna, projekt wycieczki tematycznej, analiza stanu bezpieczeństwa budynku (instytucji), opracowanie algorytmu postępowania (ewakuacji) w razie zagrożenia (klęski żywiołowej);
- **o charakterze teoretycznym**, np. wykonanie w postaci pisemnej lub elektronicznej opracowania dotyczącego wybranych zagadnień poszerzających tematykę programową.

W obu przypadkach podstawowa struktura pracy nad projektem pozostaje ta sama. Ocenie podlega nie tylko wytwór pracy, ale także całość procesu uczenia się grupy. Poniżej zamieszczono przykładową kartę oceny tej pracy z propozycją punktacji.

ARKUSZ OCENY PROJEKTU

- Skład grupy:
- Temat:
- Cel:
- Termin prezentacji:
- Czas realizacji:

Realizacja projektu	Kryteria oceny	Liczba punktów	Łącznie punkty
Planowanie pracy	Poziom samodzielności w wyborze tematu		
	Określenie celów		
	Zaplanowanie działań		
	Uzasadnienie wyboru proponowanych rozwiązań		
Realizacja projektu	Systematyczność działań		
	Poziom przygotowania się do konsultacji		
	Samodzielność poszukiwania źródeł informacji		
	Samodzielność korzystania ze źródeł informacji		
	Dobór odpowiednich pomocy		
	Poprawność i samodzielność wykonanych zdjęć		
	Samodzielność decyzji dotyczących wprowadzania zmian		
Prezentacja	Organizacja i zaplanowanie prezentacji (struktura wystąpienia, współpraca podczas wystąpienia)		
	Wykorzystanie przydzielonego czasu		
	Upogładowienie		
	Sposób korzystania z notatek		
	Komunikatywność wystąpienia		
Sprawozdanie	Selekcja materiałów		
	Stopień przetworzenia informacji		
	Poziom syntezy		
	Rozplanowanie rozdziałów		
	Systematyczność prac nad sprawozdaniem		
	Estetyka		
Współpraca w grupie	Podział zadań		
	Sposób podejmowania decyzji		
	Komunikacja w grupie i rozwiązywanie konfliktów		
	Poziom współpracy i współodpowiedzialności		

Realizacja projektu	Kryteria oceny	Liczba punktów	Łącznie punkty
Samooceana	Planowanie pracy		
	Rzetelność – wywiązanie się z przydzielonych zadań		
	Współpraca w grupie		
	Prezentacja projektu		
Suma punktów			

W wypadku gdy projekt jest realizowany jednoosobowo, należy pominąć w ocenie kryterium *Współpraca w grupie*.

Oceniając pracę nad projektem, nauczyciel może kwestię oceny rozwiązać w prostszy sposób. W sytuacji gdy uczniowie, realizując projekt, znacznie rozszerzają lub nawet wykraczają poza tematykę przedmiotu, po uznaniu, że spełnia on kryteria jakości, np. zdobył 70% punktów, uczniowie otrzymują ocenę klasyfikacyjną o stopień wyższą od tej, która wynika z analizy ocen cząstkowych.

Projekt może być oceniony również przez wybrany zespół ekspertów (jury) lub całą klasę.

PRZYKŁADY TEMATÓW PROJEKTÓW

- Zabezpieczenie rodziny na wypadek zagrożenia chlorem / amoniakiem wyciekającym z uszkodzonej cysterny znajdującej się w pobliżu miejsca zamieszkania.
- Zabezpieczenie rodziny na wypadek zagrożenia powodziowego. Zagrożenie wystąpi w ciągu najbliższych czterech godzin. Istnieje niebezpieczeństwo przerwania wałów. Miejscowość, w której mieszkasz, może być zalana wodą.
- Zabezpieczenie rodziny (gospodarstwa wiejskiego) na wypadek zagrożenia powodziowego. Fala powodziowa dotrze do miejscowości, w której mieszkasz, w ciągu czterech dni. Istnieje niebezpieczeństwo przerwania wałów.
- Bezpieczeństwo pożarowe obiektów szkolnych. Dokonajcie przeglądu i oceńcie szanse i zagrożenia dla młodzieży szkolnej na wypadek pożaru w szkole. Zaproponujcie bezpieczne rozwiązania przeciwpożarowe.
- Postępowanie ratownicze w miejscu wypadku. Zaprezentujcie scenkę z sytuacją urazową i przedstawcie pełny schemat postępowania ratowniczego w zależności od rodzaju urazu i okoliczności zdarzenia.

Stosowane podczas zajęć edukacji dla bezpieczeństwa metody kształcenia oraz formy pracy powinny stwarzać uczniom możliwość wykazania się aktywnością, zarówno podczas zadań wykonywanych indywidualnie, jak i zespołowo. Aktywność uczniów powinna być oceniana według kryteriów, o których zostaną poinformowani na początku zajęć, tak aby fakt oceniania wpływał na nich mobilizująco i wspierał indywidualny rozwój.

WYKORZYSTYWANIE INFORMACJI Z RÓŻNYCH ŹRÓDEŁ

Często, zwłaszcza w szkole ponadgimnazjalnej, nauczyciel będzie odsyłał uczniów do innych źródeł wiedzy niż podręcznik. Oceniając pracę z zastosowaniem tej metody, należy wziąć pod uwagę następujące kryteria:

- poszukiwanie, wybór i porządkowanie istotnych źródeł informacji;
- analiza, porównywanie, uogólnianie, ocena zgromadzonego materiału;
- umiejętność korzystania z mediów;
- umiejętność oceny przydatności zgromadzonych materiałów.

REFERAT

Referat jest tą formą pracy ucznia, którą z powodzeniem można wykorzystywać w nauczaniu edukacji dla bezpieczeństwa w szkole ponadgimnazjalnej lub zastosować jako pracę nieobowiązkową dla uczniów w gimnazjum. Może on być jedynie wprowadzeniem do tematu bądź rozwinięciem jednego z problemów poruszanych na lekcji. W związku z tym czas trwania wystąpienia uczniowskiego nie powinien przekraczać 6–8 minut. Problemem jest jego ocenianie. Jakość referatów uczniowskich często odbiega od oczekiwań nauczyciela. Aby tego uniknąć, a tym samym stworzyć uczniom czytelną sytuację oceny, niżej zamieszczono propozycję kryteriów oceny referatu.

Kryterium	Opis	Punktacja (1–5)
Język	komunikatywność wypowiedzi styl wypowiedzi (np. zwięzłość, poprawność językowa) stosowanie terminologii przedmiotowej (ale też nienadużywanie jej)	
Spójność	nieodbieganie od tematu zachowanie ciągu logicznego	
Samodzielność	umiejętne wspomaganie się przygotowanymi materiałami (a nie odczytywanie ich) stopień przetworzenia zgromadzonych informacji (np. czy odtwarza z pamięci, czy powtarza cudze myśli, czy odnosi się do cudzych myśli)	
Zaktywizowanie klasy	przedstawianie zagadnień w sposób problemowy stopień włączenia klasy do dyskusji	
Orientowanie się w temacie	odnoszenie się do problemów oraz zadawanych pytań kierowanie dyskusją elastyczne reagowanie na sytuację w klasie (np. rozwinięcie problemu, który wywołał zainteresowanie, w obrębie prezentowanego tematu)	
Upogłdowanie	przygotowanie materiałów wspomagających prezentację (np. foliogramy, zdjęcia, albumy, plansze, fragmenty filmów, prezentacja multimedialna) sposób wykorzystania zgromadzonych materiałów	
Czas	ściśle przestrzeganie rygorów czasowych	
Zakończenie	synteza prezentacji w postaci podsumowania formułowanie wniosków	
Łączna liczba punktów		

UDZIAŁ W DYSKUSJI

Ocenianie uczniów na podstawie dyskusji sprawia nauczycielowi, nawet doświadczonemu, pewien problem. Aby wystawić ocenę, nauczyciel musi odpowiedzieć sobie na pytania:

- Czy oceniam ilość, czy jakość?
- Co składa się na wkład jakościowy?
- Jak oceniać ucznia, który stale zabierał głos, a w efekcie niczego wartościowego nie wniósł do dyskusji?
- Jak oceniać ucznia nieśmiałego, mającego dobre pomysły, ale który tych pomysłów nie przedstawił do końca, ponieważ ciągle mu przerywano?

ARKUSZ PUNKTOWANIA DYSKUSJI

Kryteria oceny	Punkty	Uczniowie									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Wykorzystanie dowodów na poparcie stanowiska (prezentacja informacji opartej na faktach)	+2										
Zajęcie stanowiska (prezentacja własnych opinii, przemyśleń)	+2										
Dostrzeganie analogii	+2										
Zauważanie sprzeczności	+2										
Zwracanie uwagi na błędy	+1										
Komentarz do dyskusji lub jej uzupełnienie	+1										
Rozpoczęcie dyskusji	+1										
Przejście do kolejnego zagadnienia	+1										
Wciągnięcie do dyskusji innej osoby	+1										
Przeproszenie za niewłaściwe zachowanie się	+1										
Wypowiedź nie na temat, nieprzestrzeganie planu dyskusji	-2										
Monopolizowanie dyskusji (nieprzestrzeganie uzgodnionych norm czasowych)	-2										
Przerywanie innym (przeszkadzanie lub okazywanie braku zainteresowania)	-3										
Atak osobisty (przenoszenie emocji i uwag na osobę)	-3										
Suma punktów											

Podczas dyskusji zadanie nauczyciela ogranicza się do czuwania nad przyznawaniem punktów, przestrzegania planu dyskusji oraz utrzymania dyscypliny (zadanie to może powierzyć uczniom).

SPRAWDZANIE UMIEJĘTNOŚCI PRAKTYCZNYCH

Oceniając umiejętności udzielania pierwszej pomocy, można skorzystać z zamieszczonych niżej kart. W ocenianiu czynności ratowniczych należy zwrócić uwagę na to, czy ratownik upewnił się przed zbliżeniem do miejsca wypadku, że jest bezpieczny, a w przypadku stwierdzenia istnienia zagrożenia – czy usunął źródło zagrożenia. Istotne jest również zdjęcie rękawiczek w taki sposób, aby znajdujące się na nich zanieczyszczenia nie mogły zostać przeniesione na ludzi i sprzęt.

Przy zachowanych czynnościach życiowych poszkodowanego ratownik powinien zebrać najpotrzebniejsze informacje do określenia stanu ofiary wypadku. Źródłem informacji mogą być:

- rozmowa z poszkodowanym i/lub innymi uczestnikami wypadku – przeprowadzenie wywiadu według schematu SAMPLE: S – symptomy, samopoczucie, A – alergie, uczulenia, M – medykamenty, przyjmowane leki, P – przebyte choroby i operacje, L – lunch, kiedy jadłeś, piłeś?, E – ewentualnie inne pytania (wynikające z kontekstu zdarzenia);
- praca trzech zmysłów (wzrok – widzę, słuch – słyszę, dotyk – czuję);
- przedmioty świadczące o przyczynie urazu lub chorobach poszkodowanego (wisiorki, bransolety, inhalator, strzykawka do insuliny itp.).

Ważne jest również, aby zmiana pozycji poszkodowanego nastąpiła po uzyskaniu informacji o jego stanie. Przykładowe pozycje:

- zastana – w podejrzeniu urazów wielonarządowych, urazu kręgosłupa, miednicy;
- półsiedząca – w trudnościach z oddychaniem lub w wypadku podejrzenia zawału serca;
- czterokończynowa – w omdleniach;
- z podkurczonymi nogami i lekko podniesionym tułowiem – w przypadku obrażeń w obrębie jamy brzusznej;
- boczna ustalona lub boczna zmodyfikowana – w przypadku utraty przytomności; gdy poszkodowany musi pozostać sam; gdy z ust, nosa lub/i ucha poszkodowanego wydobywa się wyciek o zabarwieniu krwawym lub są widoczne ślady treści żołądkowej;
- przeciwwstrząsowa – w podejrzeniu wstrząsu (przy braku przeciwwskazań).

Należy obserwować, czy ratownik w trakcie udzielania pomocy modyfikował postępowanie ratownicze po zaobserwowaniu zmian u poszkodowanego (np. po wystąpieniu duszności – ułożono poszkodowanego w pozycji półsiedzącej, po powrocie świadomości próbowano zebrać wywiad, po zasygnalizowaniu bólu próbowano zmniejszyć ucisk).

Niżej zamieszczono przykłady kart oceny umiejętności praktycznych uczniów wraz opisem sytuacji, w wyniku której doszło do urazu.

PIERWSZA POMOC W OPARZENIACH

Poszkodowana ma oparzone dłoń i przedramię. Sytuacja wydarzyła się na biwaku, koleżanka chciała przygotować herbatę i wylała na siebie wrzątek. Na oparzonej ręce znajduje się pierścionek i zegarek. Osoba grająca poszkodowaną stoi, symuluje ból, wymachuje ręką, krzyczy głośno, utrudnia udzielanie pomocy do chwili, gdy ratownik jej nie uspokoi.

W pobliżu miejsca zdarzenia znajduje się ognisko (grill), a obok leży kurtka, która może się zapalić i stać się przyczyną pożaru. W niewielkim oddaleniu stoi butla z gazem, który może wybuchnąć.

Zadaniem ucznia jest zabezpieczenie miejsca wypadku, rozpoznanie stopnia oparzenia i udzielenie pomocy zgodnie ze schematem postępowania ratunkowego opisanego w podręczniku. Jeżeli ratownik nie posadzi poszkodowanego, ten po upływie około 1,5–2 minut mdleje.

KARTA OCENY – OPARZENIE

Nazwa czynności	Liczba punktów	Uczeń									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie miejsca wypadku	1										
Zadbanie o bezpieczeństwo własne	1										
Ocena stopnia świadomości poszkodowanego	1										
Przeprowadzenie wywiadu SAMPLE	1										
Rozpoznanie urazów	1										
Zastosowanie odpowiedniej pozycji	1										
Zdjęcie ozdób	2										
Schłodzenie zimną wodą	2										
Założenie mokrego opatrunku	2										
Uprzedzanie o wykonywanych czynnościach	1										
Dodatkowe schładzanie opatrunku	1										
Wsparcie psychiczne	1										
Zapewnienie komfortu termicznego	2										
Wezwanie pomocy	1										
Suma uzyskanych punktów	18										

PIERWSZA POMOC W ZŁAMANIACH OTWARTYCH

Poszkodowany potknął się o duży kamień, przewrócił się i złamał sobie rękę (nogę). Bardzo cierpi, głośno jęczy, jest błądy. Zadaniem ucznia jest zabezpieczenie miejsca wypadku, rozpoznanie złamania otwartego kończyny (podudzia lub przedramienia) i udzielenie pomocy zgodnie z opisem znajdującym się w podręczniku. Jeżeli ratownik nie posadzi poszkodowanego w ciągu 1–1,5 minuty, poszkodowany mdleje.

KARTA OCENY – ZŁAMANIE OTWARTE

Nazwa czynności	Liczba punktów	Uczeń									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie miejsca wypadku	1										
Zadbanie o bezpieczeństwo własne	2										
Zastosowanie odpowiedniej pozycji	1										
Przeprowadzenie wywiadu SAMPLE	1										
Rozpoznanie urazu	1										
Uprzedzanie o wykonywanych czynnościach	1										
Zastosowanie stabilizacji kości	2										
Zastosowanie opatrunku osłaniającego	2										
Stabilizacja kończyny w pozycji zastanej	2										
Udzielenie wsparcia psychicznego	1										
Zabezpieczenie przed wychłodzeniem	1										
Wezwanie pomocy	1										
Suma uzyskanych punktów	16										

PIERWSZA POMOC W PRZYPADKU KRWOTOKÓW TĘTNICZYCH

Jeden z uczestników bójki został pchnięty nożem. Rana jest głęboka – na około 8 mm. Z rany w sposób pulsujący wypływa krew. Ranny stoi, jest mocno wystraszony, bledy, krzyczy, powtarza ciągle ten sam tekst.

Zadaniem ucznia jest zabezpieczenie miejsca wypadku, rozpoznanie krwotoku tętniczego, udzielenie pomocy zgodnie ze schematem postępowania ratunkowego opisanego w podręczniku. Jeżeli ratownik nie posadzi poszkodowanego – ten mdleje, jeżeli nie uspokoi go – ten utrudnia udzielanie pierwszej pomocy.

KARTA OCENY – KRWOTOK TĘTNICZY

Nazwa czynności	Liczba punktów	Uczeń									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie miejsca wypadku	1										
Zadbanie o bezpieczeństwo własne	2										
Zastosowanie odpowiedniej pozycji	1										
Zastosowanie ucisku przez gazę	1										
Założenie opatrunku uciskowego	2										
Uniesienie kończyny	1										
Unieruchomienie kończyny	1										
Udzielenie wsparcia psychicznego	1										
Zabezpieczenie przed wychłodzeniem	1										
Przeprowadzenie wywiadu SAMPLE	1										
Wezwanie pomocy	1										
Kontrola czynności życiowych	1										
Suma uzyskanych punktów	14										

PIERWSZA POMOC NIEPRZYTOMNEMU

Sytuacja wydarzyła się w parku miejskim. Poszkodowany leży na trawniku, z głową na krawężniku. Wokół ust jest widoczna piana o krwawym zabarwieniu. Przypadkowy przechodzień opowiedział, że przed kilkoma minutami poszkodowany upadł z głośnym krzykiem i miał drgawki. A teraz nie reaguje na jego pytania.

Uczeń powinien zabezpieczyć miejsce wypadku, ustalić przyczynę utraty przytomności i udzielić pierwszej pomocy zgodnie z opisem znajdującym się w podręczniku.

KARTA OCENY – UDZIELENIE POMOCY NIEPRZYTOMNEMU

Nazwa czynności	Liczba punktów	Uczeń									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zabezpieczenie miejsca wypadku	1										
Zadbanie o bezpieczeństwo własne	1										
Zebranie wywiadu od świadków	2										
Potrząśnięcie za ramię i zadanie pytania	1										
Oczyszczenie ust z piany i wyciekającej śliny	1										
Udrożnienie dróg oddechowych	2										
Ocena oddechu	1										
Ułożenie w pozycji bocznej ustalonej	2										
Udrożnienie dróg oddechowych w pozycji bocznej	1										
Rozpoznanie urazów	1										
Zabezpieczenie przed wychłodzeniem	1										
Wezwanie pomocy	1										
Kontrola czynności życiowych	1										
Zaangażowanie świadka zdarzenia	2										
Suma uzyskanych punktów	18										

Uwaga! W pozycjach, w których zaproponowano 2 punkty, nie przewiduje się udzielania częściowej punktacji. uczeń otrzymuje 2 punkty lub 0 punktów. Zamiarem autora jest zwrócenie uwagi na czynności mające kluczowe znaczenie w procesie doskonalenia umiejętności ratowania życia. Wskazanie, że spośród wymienionych czynności ratowniczych podlegających ocenie pewne z nich są ważniejsze i mogą mieć wpływ na uratowanie życia lub sprawniejszy przebieg akcji ratunkowej.

PRACA ZESPOŁOWA NAD PROBLEMEM

Podstawą oceny może być obserwacja pracy uczniów wraz z samooceną. Nauczyciel może oceniać wszystkie pracujące zespoły. Może także na początku lekcji zdecydować (lub wylosować), które zespoły uczniowskie będą oceniane. W takim przypadku będzie miał okazję dokładniej przyjrzeć się przebiegowi ich pracy. Ważne jest, aby uczniowie nie mieli świadomości tego podczas wykonywania zadań. Po zrealizowaniu tematu nauczyciel zaprasza do siebie lidera zespołu (bądź zasiada z całym zespołem) i uzgadnia oceny.

KARTA OBSERWACJI KLASY

Uczeń	Współpraca					Przygotowanie do tematu			Czynności operacyjne			Propozycja oceny	Samoocena	Ocena ostateczna	
	Gotowość współpracy	Chęć niesienia pomocy	Aktywność	Gotowość uwzględnienia opinii innych osób	Współodpowiedzialność za efekty pracy	Przygotowanie się do zajęć	Umiejętność odnajdywania potrzebnych informacji	Wywiązywanie się z wyznaczonej roli	Umiejętność interpretacji	Umiejętność organizacji pracy	Sprawne posługiwanie się przyrządami				

AKTYWNOŚĆ POZALEKCYJNA, DODATKOWA

Każdorazowo nauczyciel powinien jasno określić swoje wymagania co do formy i treści, a także sposobu wykonania zadania. W związku z tym powinien zasugerować:

- udział w konkursach przedmiotowych,
- wykonanie dodatkowych prac w czasie pozaszkolnym,
- dobrowolne działania na rzecz innych,
- zdobywanie wiadomości wykraczających poza podstawę programową i ich prezentację.

Określenie warunków koniecznych do uznania wykonanego zadania jest niezbędne i powinno być indywidualnie ustalone z każdym uczniem lub zespołem uczniowskim. Tęgo wymaga **indywidualizacja procesu nauczania**. Dodatkowe zadania mają prawo podejmować zarówno uczniowie bardzo zdolni, ponieważ chcą otrzymać ocenę celującą, jak i uczniowie słabsi, którzy będą chcieli podnieść sobie o jeden stopień ocenę na koniec roku lub semestru. Ważne jest, aby dać szansę rozwoju wszystkim, którzy chcą się uczyć, doskonalić swoje umiejętności. Dlatego kryteria oceny danego działania należy zawsze dokładnie przemyśleć i zapoznać z nimi uczniów, zanim podejmą się wykonania zadania.

PRZEDMIOTOWY SYSTEM OCENIANIA

Nauczyciele są zobowiązani do przygotowania przedmiotowych systemów oceniania zgodnych z wewnątrzszkolnym systemem oceniania. Opracowując je, muszą brać pod uwagę poziom uczniów swojej szkoły i warunki, w jakich będą pracować. Przy tworzeniu przedmiotowego systemu oceniania (PSO) należy określić:

- obszary oceniania i ich wagę,
- kryteria oceniania,
- narzędzia sprawdzania,
- formy sprawdzania wiadomości i umiejętności,
- częstotliwość sprawdzania i oceniania,
- minimalną liczbę ocen z danego przedmiotu (w zależności od liczby godzin lekcyjnych w tygodniu),
- zasady wystawiania ocen semestralnych i rocznych,
- zasady poprawiania ocen,
- terminy oddawania sprawdzianów,
- zasady dotyczące prowadzenia zeszytów przedmiotowych lub zeszytów ćwiczeń,
- sposoby przekazywania informacji o ocenie (uczniowi i rodzicom).

Ocenianie powinno wspierać i wzmacniać proces nauczania. Tworząc PSO, należy zadbać o to, aby spełniał on kryteria:

- **użyteczności** – ocenianie powinno być nakierowane na to, co jest najważniejsze dla uczniów w procesie uczenia się;
- **wielowątkowości** – proces oceniania powinien stwarzać sytuacje, w której każdy uczeń będzie miał możliwość zdemontowania swej wiedzy i umiejętności;
- **otwartości** – każdy aspekt i faza oceniania powinny być dostępne dla wszystkich zainteresowanych i podlegać badaniu i weryfikowaniu;
- **pewności wnioskowania** – materiał zgromadzony w procesie oceniania powinien dawać wysoką pewność wnioskowania o umiejętnościach uczniów;
- **spójności wewnętrznej** – każdy składnik systemu oceniania powinien być zgodny ze standardami nauczania, oceniania i programem rozwoju szkoły.

Nauczyciel nieustannie powinien obserwować i doskonalić swój warsztat pracy, dokonując systematycznej samooceny. Modyfikacja własnych zachowań, ulepszanie praktyki, pogłębianie wiedzy o swojej pracy jest niezbędnym, wręcz koniecznym, elementem planowania. Obowiązki nauczycieli związane z ocenianiem są różne i można je podzielić na kilka etapów.

Przed rozpoczęciem roku szkolnego nauczyciel powinien:

- znać podstawę programową i program nauczania przedmiotu;
- znać zasady oceniania zajęć edukacyjnych obowiązujących w szkole;
- znać zasady oceniania zachowania;
- przygotować PSO według reguł obowiązujących w szkole (lub zapoznać się z PSO obowiązujących przedmiotową grupę nauczycieli).

Na początku roku szkolnego powinien poinformować uczniów i ich rodziców o:

- wymaganiach edukacyjnych,
- sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów,
- warunkach i trybie uzyskania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej.

Nauczyciel będący dodatkowo wychowawcą klasy powinien poinformować uczniów i rodziców o:

- warunkach i sposobie oraz kryteriach oceniania zachowania,
- warunkach i trybie uzyskania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania,
- skutkach wystawienia uczniowi nagannej rocznej oceny klasyfikacyjnej z zachowania.

W trakcie roku szkolnego nauczyciel powinien:

- przygotowywać się do zajęć;
- oceniać na bieżąco według zasad szkolnego systemu oceniania (SSO) i przedmiotowego systemu oceniania (PSO);
- zapisywać uwagi o zachowaniu uczniów w sposób przyjęty w szkole;
- udzielać konsultacji uczniom;
- informować rodziców o różnych sytuacjach o charakterze wychowawczym, dydaktycznym lub innym (np. organizacyjnym), a także dotyczących ucznia, w sposób przyjęty w szkole.

Dokonując klasyfikacji semestralnej lub rocznej, nauczyciel powinien:

- przed klasyfikacją (w terminie określonym przez szkołę) wystawić przewidywaną ocenę klasyfikacyjną;
- umożliwić uczniom podwyższanie rocznej oceny klasyfikacyjnej przewidywanej na warunkach i w trybie przyjętym w SSO lub PSO.

Na każdym etapie oceniania nauczyciel powinien rzetelnie przygotować się do wypełnienia zadań.